

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Historický ústav

**Oběti druhé světové války z řad bývalých žáků Gymnázia
Nymburk**

Bakalářská práce

Autor: Gabriela Horynová
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Historie se zaměřením na vzdělávání, Společenské
vědy se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: PhDr. Tomáš Hradecký, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Gabriela Horynová
Studium:	P121274
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Historie se zaměřením na vzdělávání, Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Název bakalářské práce:	Oběti druhé světové války z řad bývalých žáků gymnázia Nymburk
Název bakalářské práce AJ:	The Second World War Casualties among the former Students of Grammar school in Nymburk
Anotace:	Práce zmapuje osudy studentů gymnázia, kteří zahynuli během druhé světové války jako židovské oběti, letci RAF, pracovníci odboje, atd. v kontextu historie školy a regionu Metody zpracování: Analýza nepublikovaných pramenů, orální historie Literatura a archivní fondy: VHA: čs. letectvo - západ, os. spis Jiřícha Šilhánka SOkA Nymburk: fond Gymnázia Nymburk Monografie a studie Jiřího Rajlichy Almanach k výročí založení gymnázia
Garantující pracoviště:	Historický ústav, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	PhDr. Tomáš Hradecký, Ph.D.
Oponent:	PhDr. Jaromír Karpíšek
Datum zadání závěrečné práce:	20.12.2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 12. 5. 2015

Anotace

HORYNOVÁ, Gabriela. Oběti druhé světové války z řad bývalých žáků Gymnázia Nymburk. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 64 s., Bakalářská práce.

Cílem práce je na základě nepublikovaných archivních pramenů a odborné literatury přiblížit osudy lidí, kteří studovali na Gymnáziu Nymburk a vinou událostí druhé světové války se již nedožili jejího konce. Výběr konkrétních osob byl inspirován pamětní deskou v prvním patře budovy školy instalovanou v poválečné době. Práce zahrnuje osudy různých protifašistických a protinacistických odbojářů domácího vojenského a civilního i vojenského zahraničního odboje z řad letců Britského královského letectva, holocaustem postižené židovské spoluobčany nábožensky i ekonomicky aktivních a další oběti nacistického režimu v kontextu regionálních dějin a dějin gymnázia samého. Výzkum probíhal na základě analýzy archivních pramenů vztahujících jak k historii školy, tak regionu, rozhovoru s pamětníci válečných událostí a práce s dostupnou regionální literaturou. Práce hodnotí soudobá svědectví o válečných událostech v komparaci s dobovými prameny.

Klíčová slova: gymnázium Nymburk, Holocaust, druhá světová válka, druhý odboj, Protektorát Čechy a Morava

Annotation

HORYNOVÁ, Gabriela. The Second World War Casualties among the former Students of Grammar School in Nymburk. Hradec Králové: Pedagogical Faculty of University of Hradec Králové, 2015. 57 pp. Bachelor Thesis.

The aim of this thesis is based on unpublished archival sources and literature closer to the fate of people who attended grammar school in Nymburk and during the events of the World War II have not seen its end. The selection of specific persons was inspired by a commemorative plaque on the first floor of the school building, taking into account the fact that they mentioned representatives of various groups, variously involved in the war. The work does not forget the fate of various anti-fascist and anti-Nazi resistance fighters, domestic and foreign resistance (including Royal Air Force) or afflicted by Jews interested in religion and business in Nymburk, who died during the Holocaust.

Key words: Grammar school in Nymburk, Holocaust, Second World War, Second Resistance, Protectorate of Bohemia and Moravia

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu bakalářské práce PhDr. Tomášovi Hradeckému, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a připomínky, a pracovníkům Státního okresního archivu Náchod a Nymburk, především pak panu Mgr. Igoru Votoupalovi za jeho trpělivost při zpracování badatelských dotazů.

OBSAH

ÚVOD	8
1 NYMBURSKÉ GYMNÁZIUM OD ZALOŽENÍ DO R. 1945	11
2 JINDŘICH ŠILHÁNEK	14
2.1 Jindřich Šilhánek a první světová válka	15
2.2 Meziválečné období.....	17
2.3 Protektorátní éra v Náchodě	18
3 BEDŘICH KRÁTKORUKÝ A JAROSLAV ČERMÁK.....	21
3.1 Osobní život letců před válkou	21
3.2 Odchod z republiky a první kroky v zahraničním odboji	22
3.3 313. československá stíhací perut'	23
3.4 Předčasná úmrtí obou letců.....	24
4 ZDENĚK A MILOŠ WANTOCHOVI.....	26
5 ING. JAN EISNER	31
6 MVDR. VÁCLAV ZEMANEC.....	34
7 ZDENKA BOUŠKOVÁ	37
8 EMIL SCHREUER.....	39
9 JOSEF POLLAK	41
10 OSUDY DALŠÍCH JMEN Z PAMĚTNÍ DESKY	43
10.1 Ing. Miloš Kvapil	43
10.2 Josef Klement.....	43
10.3 Ing. Adolf Klicpera	44
10.4 Mjr. Josef Šulc	44
10.5 Miroslav Mašek	44
ZÁVĚR.....	46
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	48
SEZNAM PŘÍLOH.....	51

ÚVOD

Inspirací pro sepsání práce o obětech druhé světové války, které navštěvovaly nymburské gymnázium, je pamětní deska umístěná v prvním patře budovy gymnázia v ulici Komenského 779 v Nymburce. Na této chodbě projde denně několik stovek studentů a desítky učitelů, přesto je málokdo z nich schopen vybavit si z pamětní desky vůbec nějaké jméno jednoho z padlých hrdinů. Pamětní deska připomíná celkem šestnáct nymburských studentů, kteří přišli o svůj život v souvislosti s nastolením nacistického režimu v březnu roku 1939.

Dosud se tímto tématem zabýval pouze článek nymburského historika PhDr. Pavla Fojtíka „17. listopad – svátek studentstva a nymburské gymnázium“¹, který mimo jiné také připomíná, že v době instalace pamětní desky 11. listopadu 1946 se již vědělo, že seznam těchto obětí není kompletní. Doplnit tento seznam je příliš náročný úkol, především pokud se někdo z těchto obětí přestěhoval do jiného města a nezanechal po sobě v okolí rodinné příslušníky nebo přátele. Navíc gymnázium navštěvovalo od jeho založení do válečných let několik desítek tisíc studentů, znamenalo by to hledat osud každého z nich a hledat jejich jména na všech pomnících perzekuovaných osob během válečných let, a to nejen na našem území. Ani tak by ale nebylo jisté, zda by se skutečně podařilo tento seznam doplnit.

Co se týče obětí druhé světové války z Nymburska obecně, je k dispozici jmenný seznam obětí z nymburského okresu od Vladimíra Rumla.² Zde jsou uvedeny pouze nejzákladnější informace k osobám, které ztratily svůj život vlivem doby nesvobody. Najdeme mezi nimi i bývalé studenty gymnázia, ale nejsou mezi nimi všichni studenti uvedení na pamětní desce, v seznamu chybí Jindřich Šilhánek a Antonín Nevole.

Cílem této práce je proto dohledat dosud nepublikované informace k jednotlivým osobám. V případě, že se k některé z osob nepodaří takové informace dohledat, přednést alespoň hypotézu, za jakých okolností mohla ta která konkrétní osoba zemřít, čím se mohla provinít apod. Ve smyslu brzké instalace desky je také třeba některé z informací na pamětní desce opravit nebo doplnit. V přílohách by se tak měl objevit návrh na doplnění pamětní

¹ Pavel FOJTÍK, *17. listopad - svátek studentstva a nymburské gymnázium*. Nymburský deník, 17. 11. 2002.

² Vladimír RUMLA, *Oběti II. světové války v okrese Nymburk 1939–1945: jmenný seznam*, Nymburk 1995.

desky. Smysl této práce je nejlépe vystižen v díle s obdobným cílem od historika Václava Sádla k 65. k výročí konce druhé světové války³, zkrátka, aby se nezapomnělo.

Prvním pokusem o rozšíření informací z článku doktora Fojtíka a jmenného seznamu obětí od Vladimíra Rumla byla autorčina maturitní práce „Oběti druhé světové války z řad bývalých žáků Gymnázia Nymburk“, obhájená v roce 2012. Nezabývala se všemi jmény z pamětní desky a zabývala se pouze bratřenci Wantochovými, Janem Eisnerem, Jindřichem Šilhánkem, Bedřichem Krátkorukým a Jaroslavem Čermákem. Každý z nich zastupoval specifickou skupinu perzekuovaných osob nacistickou okupační správou nebo osoby, které zemřely v souvislosti se vznikem protektorátního režimu. U těchto osob práce prohlubuje tehdy uváděné informace a pracuje s novými archivními prameny. Oproti maturitní práci se tato nově zabývá i zbylými osobami, jejichž jméno najdeme na zmiňované pamětní desce a přináší dosud nepublikované informace.

V práci je čerpáno z mnoha archivních fondů, matriční záznamy tu nahrazují informace z fondu samotného gymnázia, který eviduje prospěch žáků z každého pololetí v třídních a hlavních katalogích. Zde se dozvídáme o rodinných poměrech studentů, povolání jejich rodičů a samozřejmě adresy a data narození. Podle způsobu, za jakých okolností položily život námi sledované osoby v období let 1939–1945 se poté soustředila autorčina pozornost na archivní prameny odpovídající provenienci. V souvislosti s tím je třeba upozornit na prameny pocházející z Vojenského historického archivu (dále jen VHA). VHA zaslal poštou nakopírované materiály k osobám Jaroslava Čermáka, Bedřicha Krátkorukého a Jindřicha Šilhánka. Na kopie materiálů bylo připojeno razítko, na kterém je rámcově uvedeno, o jaký materiál se jedná. Archiv byl požádán spolu se žádostí o předložení archiválií týkajících se osoby Josefa Šulce o připojení informací k uložení archiválií, aby bylo možné prameny přesně citovat. Dle e-mailu od ředitele VHA vzhledem k enormnímu nárůstu dotazů personální povahy nemohl archiv dodržet zákonnou lhůtu k předložení archiválií. Proto jsou citace k pramenům z VHA tvořeny tak, aby alespoň co nejpřesněji dokázaly odkázat na konkrétní zdroj, ne vždy se autorce podařilo dohledat k dané písemnosti fond nebo jinou evidenční jednotku, a proto jsou uváděny alespoň signifikantní znaky daného dokumentu.

Jednotlivé kapitoly práce jsou řazeny podle nejobsáhlejších, přičemž první kapitola přibližuje vznik a vývoj nymburského gymnázia po rok 1945 tak, aby byl čtenář seznámen

³ Václav SÁDLO, *Aby se nezapomnělo... Příběhy odvahy a statečnosti obětí nacistické perzekuce z Náchodska, Hronovska, Policka a Českokalicka 1938–1945*, Liberec 2010.

s prostředím, které spojuje námi sledované oběti. Všechny další kapitoly pak mapují životy jednotlivců nebo dvojic s velmi podobným osudem.

1 NYMBURSKÉ GYMNÁZIUM OD ZALOŽENÍ DO R. 1945

Více než staletá historie nymburského gymnázia započala rokem 1903, kdy se slavnostně otevíral první ročník tehdy vyšší obecní reálky s 53 přijatými žáky. Nymburk byl v této době téměř osmitisícovým městem a potřeba založit gymnázium tu byla velmi silná. Po absolvování národní školy tu byla pro chlapce této doby možnost studovat průmyslovou školu pokračovací nebo obchodní školu, pro dívky zde byl dostupný jediný dívčí pokračovací kurz v okrese.

Prvním ředitelem nymburské reálky byl Josef Materna, profesor z Mladé Boleslavi, prozatímní dvoučlenný sbor doplňoval zvolený učitel Bernard Dolák a občasně vypomáhali při vyučování učitelé z měšťanských a obecných škol. Po čtyřech letech od založení dostala škola k dispozici nově vystavenou budovu na základě návrhu architekta Ferdinanda Havlíčka ve spolupráci s architektem Janem Kříženeckým. Škola tím splnila první podmínku získání prostředků od státu na chod školy. Druhou podmínkou bylo dovedení prvního ročníku k maturitě, stalo se tak ve školním roce 1909–1910. Z obecní reálky se tak stala c. k. státní reálka. V témže školním roce navštěvovalo školu už 381 žáků a učilo zde 24 učitelů. V této době také započala výuka dívek, v zásadě šlo o privatistky, které nebyly klasifikovány v rámci běžné školní docházky jako chlapci, ale skládaly na konci školního roku ročníkové zkoušky.⁴

V rámci přijímacího řízení skládali uchazeči písemnou zkoušku z českého jazyka a matematiky a navíc ústní zkoušku z náboženství. Jedině studium na reálce zajišťovalo studentům možnost pokračovat na vysokou školu nebo vstoupit do složek státní správy, a to díky tomu, že bylo zakončeno maturitou⁵. Studium na reálce popisuje jeden z prvního ročníku abiturientů, Bohumil Paleček: *„Reálka (...) měla vyučovací jazyk český, ale měla ducha rakouského (...) v protirakouském smýšlení nás utvrzoval náš historik Ph.Dr. Miroslav Jeřábek, jehož výklady, doprovázené kolujícími a vystavovanými historickými a uměleckými díly, odchylovaly se značně od předepsaných osnov a přihlížely především k událostem společenským a kulturním.“*⁶

Zdánlivou harmonii školy během jejích začátků narušila Velká válka. Zřejmě nikdo netušil, jak rozsáhlý válečný střet bude a jakým způsobem se s ním bude česká společnost

⁴ Pavel FOJTÍK, *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství (1903 – 2003)*, Nymburk 2003, s. 25 – 27.

⁵ *Tamtéž*, s. 30.

⁶ *Tamtéž*, s. 29.

vyrovnávat. Válečné útrapy se nevyhnuly ani nymburské reálce, jednak proto, že ústav navštěvovali vojensky způsobilí studenti a učitelé, také ale proto, že studenti místo výuky museli pomáhat při hospodářské výpomoci.⁷

Nedlouho před prázdninami roku 1914 ředitel ústavu Antonín Bukovský informoval ve školní aule studenty o atentátu na následníka trůnu v Sarajevu. Měsíc na to byla vyhlášena válka, studenti i učitelé měli prázdniny, gymnaziální profesori museli přerušit svou dovolenou, sedm učitelů muselo ihned narukovat při okamžité mobilizaci. Naštěstí válka nezasáhla do chodu školy tím, že by musely být vyklizeny její prostory pro potřeby armády, jako školy v jiných městech. Byly ale rušeny všechny nepovinné předměty a v důsledku častého střídání učitelů vlivem mobilizace byly i některé předměty načas rušeny nebo přerušovány, školní rok samotný ale nikdy přerušen nebyl, ačkoliv na jaře roku 1917 ve škole působilo pouze deset učitelů. Maturitní komise musela přihlížet na brance a odpouštět jim některé části maturitní zkoušky, jako je tomu např. u Jindřicha Šilhánka nebo Václava Zemance⁸, popř. vystavit vysvědčení na základě studijních výsledků posledního ročníku.⁹

Během války padlo třicet pět obětí z řad studentů a absolventů reálky. Jejich jména nejsou připomenuta na žádné pamětní desce, která by s gymnáziem měla souvislost tak, jako je tomu u studentských obětí druhé světové války.¹⁰

Školní oslavy vzniku Československé republiky mohly začít až po vyhlášených chřipkových prázdninách 5. listopadu 1918. Po válce narůstá počet tříd i žáků v nich, kterých bylo okolo 660, což je pro zajímavost stav srovnatelný s dneškem. Ve školním roce 1926–1927 se výrazně zkvalitňuje sportovní zázemí školy, ústav tak může daleko lépe podporovat své žáky k reprezentaci pomocí lepších sportovních výkonů a zároveň může poskytovat zázemí pro tělocvičné mimoškolní skupiny.¹¹

V roce 1935 nastává pro školu nová éra, kdy se postupně ze Státní československé reálky v Nymburce stává Státní československé reálné gymnázium s povinným jazykem francouzským.¹² Zatímco se v Německu již silně projevují nacionalistické tendence a protizidovské zásahy, na nymburském gymnáziu se řeší stále ještě spíše běžné záležitosti související s běžným chodem školy. Jako příklad zde uvádíme zápis ředitele školy Jindřicha

⁷ Pavel FOJTÍK, *Století historie (...)*, s. 33.

⁸ Srov. kapitola 2 a 6

⁹ Pavel FOJTÍK, *Stoletá historie (...)*, s. 35.

¹⁰ *Tamtéž*, s. 36.

¹¹ *Tamtéž*, s. 70.

¹² Emil ZIMMLER, *Konec naší reálky*, *Občanské listy*, roč. 49, 1935, č. 27.

Voženílka z roku 1936: „*Již v minulých kronikách napsal ředitel, že je na ústavě kázeň a pořádek, ale není opravdové vnitřní kázně. S politováním musím i letos opět konstatovati tuto smutnou skutečnost. (...) Výstřelky některých abiturientů po abiturientském věnečku na Ostrově v noci byly projevem uličnictví opilých chlapů, ale současně projevem společenského nevkusu a nedostatku osobní kázně. (...) Společenské a mravní výchově žactva se musí i v příštím roce věnovati soustavná a programová péče.*“¹³ Postupem doby se ale situace mění a všechny úřady, včetně škol, se musí podřídit protektorátní správě.

Přístup na vysoké školy byl studentům zamezen již v listopadu 1939, od roku 1941 nemají možnost studovat ani na středních školách Židé. Další omezení na sebe nenechala dlouho čekat, od školního roku 1941–1942 se mohla otevírat pouze jedna nová třída s maximálně 5 dívkami a 35 chlapci. Důsledky různých omezení dokládá také zápis ředitele školy Františka Forsta z poválečné doby na příkladu maturit z roku 1942: „*Ústní zkoušky dospělosti (...) se konaly za inspekce německého inspektora Gustava Wenera. To byly nejhorší maturity za okupace, v době heydrichiády, kdy předsedové zvláštním přísně důvěrným rozkazem inspektora G. Wenera byli pod osobní zodpovědností povinni nechat propadnouti nejméně 20 % kandidátů, obzvláště z němčiny.*“¹⁴ Kvůli hrozbě náletů v roce 1945 musela škola zažívat mimořádný režim, během něhož žáci nebyli rodiči posíláni do školy a pro úkoly si chodili např. do Hořátve. V posledních dnech války byla budova školy používána pro zadržování munice, apod., proto bylo vyučování přesunuto provizorně do dnešní budovy knihovny. Do školních lavic se tak v klasickém režimu studenti navrátili až ve školním roce 1945–1946. Jako vzpomínku na padlé studenty nymburského gymnázia byla 17. listopadu 1946 instalována v prvním patře budovy pamětní deska.¹⁵

¹³ SOKA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Školní kronika I, nečíslováno, zápisy ze školního roku 1935–1936.

¹⁴ František FORST, *Kronika ústavu v letech 1939 – 46*. Výroční zpráva státního reálného gymnázia v Nymburce 1946/47, Nymburk 1947, s. 7.

¹⁵ Pavel FOJTÍK, *Stoletá historie (...)*, s. 80–84.

2 JINDŘICH ŠILHÁNEK

Za jednu z nejvýraznějších postav mezi absolventy nymburského gymnázia bychom mohli považovat Jindřicha Šilhánka. Při pohledu na údaje uvedené na pamětní desce umístěné v prvním patře budovy nymburského gymnázia nejspíš každého při pozornějším přečtení zaujme jeho datum úmrtí. V hodnosti štábního kapitána totiž zahynul 9. května 1945, tedy den po tom, který si dnes všichni připomínáme jako konec druhé světové války v Evropě. V Náchodě, kde během války žil, a kde zemřel, ale ještě stále probíhaly boje o znovunabytí svobody.

V příběhu o této osobnosti ovšem nestojí za vyslechnutí pouze Šilhánkova aktivní účast na národním povstání na konci druhé světové války, jak by se mohlo na první pohled zdát. Jindřich Šilhánek si totiž zvolil jednu z nejtěžších cest člověka narozeného na samém sklonku 19. století, světlo světa spatřil dne 24. února roku 1898.¹⁶

Zásadou zdokumentování jeho odvedení do rakousko-uherské armády, vstupem do československých legií a poválečném rozhodnutí v armádě zůstat, můžeme mapovat prakticky celý jeho život od 18 let. Vojenský historický archiv (dále jen VHA) uchovává jeho kvalifikační listiny¹⁷, osobní spis legionáře, potvrzení o přiznání charakteru legionáře, záznam v kartotéce vyznamenaných osob¹⁸ a osobní spis účastníka boje za národní osvobození podle zákona č. 255/1946¹⁹. Armádní administrativa přesně zaznamenávala pohyb Šilhánka po republice v případech přeložení, jeho vyznamenání, povýšení do vyšší hodnosti, získávání zkušeností a dovedností, ale dokonce i rodinné události, jakými je svatba, narození dítěte, finanční poměry rodiny a přijetí dítěte na gymnázium. Právě i díky těmto informacím jde mnohem lépe rekonstruovat život Šilhánka oproti ostatním obětem, které navštěvovaly běžné zaměstnání nebo školu.

O Jindřichu Šilhánkovi se nemůže nezmiňovat regionální náchodská literatura²⁰ v souvislosti s jeho působením v období německé okupace a při národním povstání, kdy Šilhánek bydlel se svou rodinou v Náchodě. Bohužel tato literatura opomíjí Šilhánkův život v době, kdy v Náchodě nepobýval, vzhledem k regionálnímu charakteru literatury je to ale

¹⁶ SOkA Nymburk – f. Gymnázium Nymburk, Hlavní protokol maturitní 1915 – 16, č. 21.

¹⁷ Kvalifikační listiny byly zavedeny výnosem Ministerstva národní obrany z 1. 10. 1921 pro všechny vojenské gážísty z povolání.

¹⁸ Pro vyznamenání Československým válečným křížem 1939 in memoriam.

¹⁹ Zákon o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození.

²⁰ Václav SÁDLO, *Aby se nezapomnělo (...)*; Jan ŠIMÁNEŠ, *Je tady Gestapo! : záznam některých událostí na Náchodsku za okupace Československa 1938–1945*, Náchod 1946.

zcela pochopitelné. O Šilhánkově práci v odbojovém hnutí a při květnovém povstání existuje záznam z Náchodské pamětní knihy²¹, který vychází z paměti jeho spolupracovníků. Zajímavým sekundárním pramenem je pak také rozhovor s Ing. Vladimírem Šilhánkem²², synem Jindřicha Šilhánka, který je k dispozici na internetových stránkách Rychnovského deníku. Kromě článku je připojen i audio záznam z tohoto rozhovoru. Vladimír Šilhánek zde mluví primárně jako spolužák Jiřího Šlitra a Josefa Škvoreckého, místy se ale v rozhovoru zmiňuje i o svém otci.

2.1 Jindřich Šilhánek a první světová válka

Jindřich Šilhánek prožil první léta války ještě jako student sedmileté reálky. Svá studia završil úspěšným složením maturitní zkoušky ve školním roce 1915/1916. Válečná doba ovlivnila jeho zkoušku z dospělosti, stal se jedním ze studentů, který zažil fenomén válečných maturit. V poznámce k protokolu jeho maturity je uvedeno: „*Podrobil se předčasné zkoušce dospělosti po rozumu ministerského nařízení ze dne 8. října 1914 č. 2988 a ze dne 23. října 1914 č. 3195. Komise uložila mu písemnou zkoušku z jazyka českého*“.²³ Plnohodnotným absolventem se stal Šilhánek dne 3. května 1916 dopoledne, a to s výsledným hodnocením „chvalitebně“.²⁴

Jak je uvedeno v jeho osobní kvalifikační listině²⁵, byl velmi dobrým veslařem, což může souviset právě s místem pobytu v Nymburce, díky přístupu k Labi, které dodnes skýtá příhodné podmínky pro provozování podobných vodních sportů. Také další z nymburských absolventů, Václav Zemanec, kterému je práci věnována 5. kapitola, chodíval sportovat na Labe. Vzhledem k tomu, že byl o pouhý rok mladší než Jindřich Šilhánek, není vyloučeno jejich společné sdílení tohoto koníčku.

Šilhánkuv odvod proběhl ještě před složením maturitní zkoušky, a to 16. dubna 1916 v Lázních Poděbrady. S nastoupením do rakousko-uherské armády se tedy čekalo do doby, až bude mít Šilhánek odmaturováno. Jako příslušník s českou národností se tak stal jedním z 13% z celkového počtu mužů sloužících ve zbraní v rakousko-uherských ozbrojených

²¹ SOkA Náchod – f. Městský národní výbor, Kronika města Náchod 1945–1947, kn 249.

²² Eva ZERZÁNOVÁ, *Vladimír Šilhánek vzpomíná na svého spolužáka Jiřího Šlitra.*, Rychnovský deník [online]. 7.4.2008 [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: http://rychnovsky.denik.cz/galerie/slitr_spoluzaci_vzpominky.html?mm=357898

²³ SOkA Nymburk – f. Gymnázium Nymburk, Hlavní protokol maturitní 1915-16, č. 21.

²⁴ *Tamtéž.*

²⁵ VHA Praha, fond Kvalifikační listiny, č. 1734, Jindřich Šilhánek, neinventarizováno.

silách, které tvořili Češi.²⁶ Oficiálně do rakousko-uherské armády nastoupil u posádky Pilisesaba v blízkosti hlavního maďarského města Budapešti, jako „jednorochní dobrovolník“, 11. května 1916. Už jako svobodník pak na čtrnáct dní, od poloviny října do listopadu téhož roku, pokračoval ve své práci v Pětikostelí. Svou nejtvrďší válečnou zkušenost zažíval od listopadu 1916 přímo v bitevním poli na ruském bojišti. Zde také získal povýšení do hodnosti desátníka, četaře a kadet aspiranta. Za tu dobu uplynul jeden rok, válka si však žádala delší dobu setrvání mužů ve vojsku bojujícím za monarchii, a proto zůstává Šilhánek v armádě i nadále. Definitivní tečkou za jeho kariérou v rakouské armádě se stalo ruské zajetí v červenci roku 1917.²⁷

Po dvou měsících v zajateckém táboře Dárnice se 7. září 1917 v Kyjevě hlásí Šilhánek k československému vojsku, ten samý den je ihned v hodnosti střelce zařazen k prvnímu záložnímu praporu u čtvrté roty. Dále se z Šilhánkova průběhu služby dozvídáme o jeho úspěšném absolvování poddůstojnické školy ke konci dubna roku 1918. Na základě toho byl po dvou měsících přeřazen do zatímního kulometního oddílu a 18. července 1918 získal povýšení na svobodníka, o měsíc později na desátníka. Ze záložního pluku vzniká známý 9. československý pluk Karla Havlíčka Borovského, se kterým Šilhánek bojuje u Ivantějevky poblíž Moskvy.²⁸ Zde byl 18. srpna roku 1918 lehce raněn do levého stehna. K tomu lze dodat, že dle dostupných záznamů za celé období na válečné frontě, jde v případě Jindřicha Šilhánka o jediné zranění.²⁹

Vznik nového československého státu, za který Šilhánek na ruské frontě bojoval, nemohl slavit se svou rodinou. Zatímco českoslovenští legionáři bojující na západní frontě byli po svém návratu do vlasti povoláni k ochraně nově vzniklých hranic státu, ruští legionáři se zapojili do bojů nepřehledné občanské války na ruském území. Do své domoviny se mnozí navrátili až dva roky po vzniku samostatného Československa. Od dubna 1919 se spolu s dalšími skupinami československých legionářů podílel Šilhánek na ochraně sibiřské magistrály, a to až do ledna 1920. Poté spolu s 3. divizí odchází z Kaňka do Čeremchova. Konečně 8. června se naplňuje vidina návratů domů, lodí „Protesilaus“ je evakuován z Vladivostoku přes Vancouver, poté dráhou do Valcartier, aby se 18. července opět nalodil

²⁶ Karel PICHLÍK – Bohumír KLÍPA – Jitka ZABLOUDILOVÁ, *Českoslovenští legionáři (1914-1920)*, Praha 1996, s. 11.

²⁷ VHA Praha, f. Kvalifikační listiny, č. 1734, Jindřich Šilhánek, neinventarizováno.

²⁸ VHA Praha, f. Češi a Slováci v Rusku (1914–1925), Legionářský poslužný spis, Jindřich Šilhánek

²⁹ *Tamtéž.*

v Halifaxu, ze kterého se plavil do Evropy a z německého přístavu Cuxhaven tak nakonec odjíždí do nově vzniklého Československa.³⁰

V roce 1921 získal Šilhánek Československý válečný kříž³¹ určený pro československé vojáky bojující na frontě první světové války, udělovaný též za statečnost před nepřitelem.³² Stejný rok získal i Československou revoluční medaili pro dobrovolníky československé armády a Medaili vítězství.³³

2.2 Meziválečné období

Jindřich Šilhánek se do Československa dostal 28. transportem 4. srpna 1920. Tehdy mu bylo 22 let a bylo třeba zamyslet se nad svou budoucností. Republika tehdy ještě neměla pevnou armádu a do velké míry počítala s ruskými legionáři jako velkou oporou státního vojenského aparátu – na rozdíl od francouzských a italských kolegů měli jako samostatná armáda vlastní velení, navíc v posledních letech války byli vystavováni každodenním bojům.³⁴ Zkušenost z ruského bojiště, mladý věk a dobrá fyzická kondice bez následků ze zranění zajisté Jindřicha Šilhánka přesvědčila o jeho další kariéře v československém vojsku.

Den po příjezdu do rodné vlasti byl Šilhánek umístěn do plukovní kanceláře pěšího pluku Karla Havlíčka Borovského v Mostě. Působil zde celkem čtyři měsíce (do 31. prosince 1921).³⁵ Pravděpodobně se tu seznámil se svou pozdější manželkou Annou, rozenou Marešovou. Anna Marešová byla o dva roky mladší než její manžel, narodila se 18. června 1900 v obci Patokryje v dnešním okrese Most. Ke sňatku došlo v blízkosti nevěstina rodiště, v Mostě, 7. srpna 1922. Rok a půl po svatbě bylo manželství naplněno narozením jediného dítěte, syna Vladimíra dne 7. února 1924.³⁶ Rodinný život Šilhánkových byl značně poznamenán otcovým zaměstnáním v armádě, čemuž se celá rodina musela podřítit vždy ve chvílích, kdy byl převelen k jiné posádce. Častokrát se rodina musela stěhovat i do jiného kraje. Protože stěhování celé rodiny probíhalo poměrně často, je v příloze k dispozici tabulka s přehledem o přesunech rodiny.³⁷ V roce 1935 si ale rodinná situace žádá, aby měli Šilhánkovi pevné zázemí se stálým bydlištěm: „*Do hodnosti majora chci zůstatí v posádce, poněvadž tu mám vlastní dům s 3 pokojovým bytem. Při nutnosti přemístění mám zájem*

³⁰ VHA Praha, f. Češi a Slováci v Rusku (1914–1925), Legionářský poslužný spis, Jindřich Šilhánek.

³¹ VHA Praha, f. Kvalifikační listiny, č. 1734, Jindřich Šilhánek, neinventarizováno.

³² Vladivoj PULEC, *Československá státní vyznamenání, státní čestná uznání a ceny*, Praha 1980, s. 78.

³³ VHA Praha, f. Kvalifikační listiny, č. 1734, Jindřich Šilhánek, neinventarizováno.

³⁴ Karel PICHLÍK – Bohumír KLÍPA – Jitka ZABLOUDILOVÁ, *Českoslovenští legionáři (...)* s. 254-264.

³⁵ VHA Praha, f. Kvalifikační listiny, č. 1734, Jindřich Šilhánek, neinventarizováno.

³⁶ SOKA Nymburk, f. Archiv města Nymburk, Evidence obyvatel – cizí příslušníci, Jindřich Šilhánek.

³⁷ Srov. příloha A.

*o posádce, kde je reálné gymnasium s vyučovacím jazykem českým kvůli synovi, který počínaje školním rokem 1935–36 půjde na střední školu.*³⁸ Šilhánkovi měli u městské spořitelny v Žamberku na dům čp. 744 v dnešní ulici Do Kotle hypotéku ve výši 60 000 korun.³⁹

2.3 Protektorátní éra v Náchodě

Vydáním Výnosu o zřízení Protektorátu Čechy a Morava se situace změnila jak na politické úrovni, tak pochopitelně citelně poznamenala i československou armádu. Po propuštění armádních příslušníků musel Šilhánek poprvé v životě pracovat mimo vojenskou strukturu. Začal pracovat jako tajemník ve škole svého syna, na náchodském gymnáziu.⁴⁰

Původně Vladimír studoval na gymnáziu v Rychnově nad Kněžnou, kde byl spolužákem pozdějšího významného hudebního skladatele, zpěváka a klavíristy Jiřího Šlitra. Další významné setkání na sebe nenechalo dlouho čekat, po přestupu na dnešní Jiráskovo gymnázium v Náchodě se spřátelil s dalším významným spolužákem, Josefem Škvoreckým. Svým přátelům zanechal Škvorecký milou památku v podobě literárního ztvárnění jich samotných. Vladimíra Šilhánka v jeho dílech symbolizuje postava saxofonisty Fondy. Kdy přesně se rodina přestěhovala ze Žamberka do Náchoda, nevíme, Vladimírův spolužák z rychnovského gymnázia, pan Josef Telecký v e-mailové korespondenci uvádí pololetí roku 1939. Za zmínku jistě stojí upomínkový zápis v třídní kronice „Sebranka“, datovaný k prosinci roku 1939: *„S hlubokým žalem oznamujeme, že nás opustil pan Vladimír ŠILHÁNEK, žák V. B reálného gymnázia v Rychnově nad Kněžnou, dále účastník všech podniků třídy, vynikající hráč woley-ballu, (...) Osud ho zavinul daleko do neznámé země, odkud k nám může přijet jen o prázdninách na kole (...) Čest jeho památce! Za všechny pozůstalé, TŘÍDNÍ SPRÁVA V. B.*⁴¹ S klasickým studentským humorem Škvoreckého střihu se tak Vladimír setkal už při svých gymnaziálních studiích v Rychnově.

Z každodenního života nymburského gymnaziálního absolventa v období okupace toho mnoho nevíme. Syn Vladimír v souvislosti se svými aktivitami v náchodském orchestru mluví v rozhovoru také o svém otci, který byl podle něj vynikajícím houslistou.⁴² Zato méně veselá, ale možná o to více signifikantní je činnost Jindřicha Šilhánka coby bojovníka proti okupační moci v době nesvobody. Oproti jiným členům domácího odboje, kterými se tato

³⁸ VHA Praha, f. Kvalifikační listiny, č. 1734, Osobní spis, Jindřich Šilhánek, neinventarizováno.

³⁹ *Tamtéž.*

⁴⁰ Eva ZERZÁNOVÁ, *Vladimír Šilhánek (...)*.

⁴¹ Srov. příloha B.

⁴² Eva ZERZÁNOVÁ, *Vladimír Šilhánek (...)*.

práce zabývá, je jeho práce poměrně dobře zmapována poválečnými prameny. V náhodské pamětní knize zachycuje autor vzpomínku poručíka pěchoty Antonína Maršíka na své kolegy z odboje. Znal Šilhánka coby svého souseda od roku 1941 a při svých setkáních probírali zejména dostupné zprávy ze zahraničí a otázky domácího odboje. Častokrát mu byly ze strany jeho souseda kladeny otázky na spolehlivost náhodských důstojníků, což svědčí o Šilhánkově odhodlanosti k přípravám zásahu proti okupantům.⁴³ Když zpětně žádala Anna Šilhánková za svého muže osvědčení o účasti na domácím odboji, uvedla, že její manžel byl zapojen do odbojové organizace „Černý Lev“ s generálem Bláhou. Navíc uvádí následující: „Od 15. 3. 1939 do 4. 5. 1945 organizoval podzemní hnutí v Náchodě a okolí a připravoval aktivní účast odbojového hnutí.“⁴⁴ To vše měl provádět soustavně a podle plánu. Navíc upozorňuje, že vlivem odbojové činnosti svého manžela byla ohrožena i celá rodina, protože 4. 5. 1945 byl hledán německými vojáky.⁴⁵ Tuto informaci potvrzují již zmíněné vzpomínky Antonína Maršíka: „Asi 15 – 18 dní před kapitulací Německa, navštívil mě štktpt. Šilhánek a vybídl k aktivnímu odporu – jakmile to bude nařízeno. O několik dní později požádal mě štktpt. Šilhánek o sdělení jmen důstojníků a projednávali jsme spolu otázku obsazení Náchoda. (...) Všechny akce byly sjednávány v mojí chatě nad nemocnicí poblíže kasáren. (Dne 5. a 6. května byla moje chata asi šestkrát obklíčena německými vojáky a důkladně prohlédnuta. Hledali pravděpodobně p. štktpt. Šilhánka, neboť se ptali, kde je ten pán, co tam stále chodí).“⁴⁶ Práce Šilhánkova kolektivu nebyla zřejmě tak nenápadná, jak by si jeho členové představovali, podstupovali veliké riziko, kterému mohli být nechtěně vystaveni i jejich nejbližší.

Abychom dobře pochopili okolnosti úmrtí Jindřicha Šilhánka, je třeba připomenout některé události náhodského boje o znovunabytí tolik toužebně očekávané svobody. Náhodský odboj nebyl zřejmě připraven na všechny alternativy, které během květnového povstání mohly přijít v úvahu. Město již během 5. května odstraňovalo jakékoliv nápisy, které by občanům připomínaly německou okupaci, namísto toho byly hojně vyvěšovány československé vlajky pro posílení vlasteneckého vědomí. Německá posádka kapitulovala 8. května ve večerních hodinách a během noci opustili její příslušníci Náchod. Odzbrojování německých vojáků na hranicích pomohlo domácím posilovat svůj vlastní arzenál shromažďovaný na dvoře radnice a především v místním pivovaru. Členové jednotek SS se

⁴³ SOKA Náchod – f. Městský národní výbor, Kronika města Náchod 1945–1947, kn. 249, s. 172.

⁴⁴ VHA Praha, Osobní spis „255“, Jindřich Šilhánek – vložka E k žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zákona č. 255/146 Sb., příloha k č. j. 14020/49.

⁴⁵ *Tamtéž.*

⁴⁶ SOKA Náchod – f. Městský národní výbor, Kronika města Náchod 1945–1947, kn. 249, s. 172.

nechtěli nechat zostudit kapitulaci tak jako vojáci wehrmachtu a byli připraveni bojovat. Na celnici došlo k přepadení a povraždění několika desítek sovětských vojáků a náhodských dobrovolníků. Německá jednotka se schovala v Bělovsi, kde došlo pozdě večer ke střetu s náhodskými vojáky a dobrovolníky.⁴⁷ „Dne 12. května se konal výpravný pohřeb obětí z Bělovsi. Teprve tehdy vlastně v Náchodě skončila válka.“⁴⁸ Jednou z obětí běloveské tragédie byl totiž i Jindřich Šilhánek. Dle zápisu v matrice úmrtí z roku 1945 zemřel 9. května v 21 hod v náhodské nemocnici na následky záchvatu mozkové mrtvice.⁴⁹ Tento moment zachycuje Škvorecký ve svých Zbabělcích: „(...) poznal jsem kapitána Kuřátka, a někoho nesli. Do dveří magacínu se soukala fronta a chlapi se v ní otáčeli za tou skupinou. ‚Kdo to byl?‘ zeptal jsem se, když jsem se postavil k nim. ‚Plukovník Čemelík,‘ řekl někdo. ‚Raněnej?‘ ‚Ne. Prej ho ranila mrtvice.‘“⁵⁰

Šilhánek po sobě zanechal osamocenou manželku se synem. Anna Šilhánková při vyplňování žádostí o osvědčení účastníka v národním boji za osvobození udávala jako svou aktuální adresu Prahu VII.⁵¹ Rodina nebyla vázána otcovou aktivitou v armádě, a tak se mohla přestěhovat. Syn Vladimír pro svou práci ve Společnosti pro lidská práva a některé výroky namířené proti tehdejšímu režimu byl nucen v roce 1968 emigrovat do Švýcarska, kde pracoval jako stavební inženýr. Po listopadové revoluci přijížděl pravidelněji do rodné země navštívit akce jako např. Šlitrovo jaro nebo oslavy narozenin svého spolužáka Josefa Škvoreckého.⁵² Bohužel zemřel dříve, než práce vznikala, nebylo tak možné se ho zeptat na řadu otázek, které život jeho otce svými hrdinskými postoji zcela jistě vyvolává v každém z nás. Neobyčejnou památku na oba tyto muže zachytil Josef Škvorecký ve svých dílech, a tak Fondu a plukovníka Čemelíka mají mnozí lidé alespoň ve svých knihovnách. Mnohdy zřejmě netuší, jak realistické Škvoreckého knihy mohou být a kolik skutečných příběhů je v nich, byť umělecky, zachyceno.

⁴⁷ Lydia BAŠTECKÁ, *Náchod*, Praha 2004, s. 242–243.

⁴⁸ *Tamtéž*, s. 243.

⁴⁹ SOKA Náchod – Sběrka matrik, Druhopolis matriky úmrtí roč. 1945, kn. 7138, s. 179.

⁵⁰ Josef ŠKVORECKÝ, *Zbábělci, Konec Nylonového věku, Sedmiramenný svícen*, Praha 2010, s. 226.

⁵¹ VHA Praha, Osobní spis „255“, Jindřich Šilhánek – vložka E k žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zákona č. 255/146 Sb., příloha k č. j. 14020/49.

⁵² Eva ZERZÁNOVÁ, *Vladimír Šilhánek (...)*.

3 BEDŘICH KRÁTKORUKÝ A JAROSLAV ČERMÁK

Britské královské letectvo spojilo v jeden okamžik životy tří významných studentů nymburského gymnázia. Bohužel, dva z nich – Bedřich Krátkoruký a Jaroslav Čermák, se nedožili konce války. Tím třetím letcem byl první český velitel 313. československé stíhací peruti RAF, Josef Jaške. Právě u „třistatřináctky“ sloužili všichni tři zmiňovaní letci.

U těchto dvou letců máme možnost nalézt zmínky v literatuře z ruky historika Jiřího Rajlichy. Jeho monografie o 313. československé stíhací peruti⁵³ obsahuje v pár odstavcích i okolnosti úmrtí Krátkorukého a Čermáka. Krátkorukého starší životopis přináší Rajlich ve své knize o nejlepších leteckých stíhačích⁵⁴, novější pak o životě československých letců ve Francii⁵⁵. Ve zkratce přináší obdobné informace článek Michala Plavce, který měl vyjít na konci roku 2014 v časopise *Letectví a kosmonautika*⁵⁶, více nových informací ale přináší v oblasti Krátkorukého osobního života. Článek jsme v nových číslech časopisu nenašli, a tak citujeme verzi článku, kterou nám Michal Plavec zaslal e-mailem ještě před jazykovou korekturou.

3.1 Osobní život letců před válkou

Obec Hořátek se pyšní svým slavným rodákem Bedřichem Krátkorukým, narozeným 8. srpna 1913 v podobě pamětní desky.⁵⁷ Krátkoruký je veden ve jmenném seznamu obětí druhé světové války od Vladimíra Rumla pod obcí Byšičky⁵⁸, Pavel Fojtík pak ve svém článku o pamětní desce v budově gymnázia hovoří dokonce o tom, že jde o rodáka z Byšiček.⁵⁹ Ve skutečnosti je ale Krátkoruký narozen v Hořátku a jeho rodiče se v roce 1929 přestěhovali do Byšiček, v Hořátku ale nadále zůstali jeho prarodiče jako výminkáři a Bedřich bydlel u nich. Jako jednu ze zajímavostí ze života Krátkorukého rodiny můžeme pozorovat činnost Bedřichova otce, který po vzniku republiky zastával na čas funkci hořátevskeho starosty. Gymnázium navštěvoval Krátkoruký pouze čtyři roky, poté odešel, aby mohl začít pracovat a pomoci tak rodině vydělat více peněz. Našel si práci pojišťovacího agenta v Nymburce.⁶⁰

⁵³ Jiří RAJLICH, *313. československá stíhací perut'*, Plzeň 1996.

⁵⁴ TÝŽ, *Esa na obloze. Nejlepší českoslovenští stíhači ve 2. světové válce*. Praha, 1995.

⁵⁵ TÝŽ, *Na nebi sladké Francie. Válečný deník československých letců ve službách francouzského letectva 1939–1945*. Cheb, 2008.

⁵⁶ Michal PLAVEC, *Bedřich Krátkoruký (1913–1943). Sto let od narození československého stíhače*, nepublikováno, srov. příloha C.

⁵⁷ Srov. příloha E., fotografie Bedřicha Krátkorukého z pamětní desky.

⁵⁸ Vladimír RUML, *Oběti II. světové války (...)*, Nymburk 1995, s. 20.

⁵⁹ Pavel FOJTÍK, *17. listopad (...)*.

⁶⁰ Michal PLAVEC, *Bedřich Krátkoruký (...)*.

Jaroslav Čermák, narozen 27. dubna 1917, není natolik známou postavou ve svém rodišti. Na rozdíl od Bedřicha Krátkorukého završil své studium na nymburské reálce maturitou, ačkoliv kompletně hotovou měl zkoušku z dospělosti až v září 1936, neboť v řádném květnovém termínu nesplnil podmínky pro úspěšné zvládnutí zkoušky z matematiky.⁶¹ Rok po maturitě nastoupil Čermák do školy na důstojníky letectví v záloze v Prostějově, kde pobýval od 1. října 1937 do 21. května 1938.⁶² Při žádosti o předložení archiválií z evidence obyvatelstva v Nymburce v SOkA Nymburk bylo archivem sděleno, že žádané záznamy k osobě Jaroslava Čermáka v archivu nebyly nalezeny. Jsou tedy dvě možnosti, jakými je možné tuto zprávu vysvětlit. Buď Jaroslav Čermák v době, kdy se evidence vedla, v Nymburce nebydlel, nebo zkrátka jeho záznam nebyl dochován. Podle jeho kmenového listu se lze přiklonit spíše ke druhé variantě, protože kmenový list uvádí jako jeho místo narození, ale i obec, kam přísluší, Nymburk. Dále je zde uvedena jeho známá: Dr. M. Čermáková, Praha II., U Karlova 3.⁶³ Jak je tato žena spjata s Jaroslavem Čermákem se nepodařilo zjistit. Po korespondenci s dvorním historikem letců RAF a autorem řady monografií, Jiřím Rajlichem, jsme získali kvalitní fotografii Jaroslava Čermáka z válečných let.⁶⁴

3.2 Odchod z republiky a první kroky v zahraničním odboji

Při příležitosti stého výročí od narození svého nejvýznamnějšího rodáka přivítala Hořátev pana Bedřicha Valáška, synovce Bedřicha Krátkorukého. Ten se ve svém projevu zmínil mimo jiné o odchodu svého strýce z rodné země. Doslova měl před svým odchodem z vlasti prohlásit: „*Přisahám republice, že nikdy nebudu sloužit Hitlerovi.*“⁶⁵ Krátkoruký se do zahraničí dostal jako většina českých letců nejprve přes Polsko, dle prezentačního lístku z pařížského velvyslanectví byl odveden (prezentován) v Paříži 2. října 1939 ještě jako svobodný úředník s vojenským leteckým výcvikem.⁶⁶ Ve Francii byl přeškolen v Chartres, poté okusil poprvé boje v první linii, a to 17. května 1940. Krátkoruký bojoval po boku dalších známých českých letců, včetně našeho nejlepšího leteckého stíhače Karla Kuttelwaschera. Během nalétaných čtrnácti operačních hodin zaznamenal tři potvrzené sestřely a jeden pravděpodobný. Další úspěchy na sebe nenechaly dlouho čekat a po přeložení

⁶¹ SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Hlavní protokol maturitní 1935–1936.

⁶² VHA Praha, Lb 24, Prezentační lístek č. 240, Bedřich Krátkoruký.

⁶³ VHA Praha, f. Československé letectvo - Západ, kmenový list, Jaroslav Čermák.

⁶⁴ Srov. příloha D.

⁶⁵ Lukáš TREJBAL, *Ani sto let od narození letce se na hrdiny nezapomíná*, Nymburský deník [online]. 9. 10. 2013 [cit. 2015-03-20]. Dostupné z: http://nymbursky.denik.cz/zpravy_region/ani-sto-let-od-narozeni-letce-se-na-hrdiny-nezapomina-20131009.html

⁶⁶ VHA Praha, Lb 24, Prezentační lístek č. 240, Bedřich Krátkoruký

k 1. squadroně následovaly dva další sestřely, které jistě přispěly k povýšení do hodnosti Flying Sergeanta. Díky pěti jistým sestřelům se Bedřich Krátkoruký řadí mezi naše letecká stíhací esa. Od první dne roku 1942 působil v rámci neoperační služby jako instruktor na letišti Heston a Rednal. Po osmi měsících se vrací do operační služby přidělením k 313. stíhací peruti.⁶⁷

Jaroslav Čermák odešel z republiky také přes Polsko, v Krakově se přihlásil k odvodu 26. srpna 1939, kdy byl přijat do polské armády, sloužil u československého legionu. V červnu roku 1940 se ale hlásí v kanceláři v Istanbulu, odkud je odveden vojenským anglickým attaché a poslán do Velké Británie. Nejprve prochází leteckým výcvikem, od února 1941 už slouží v uniformě královského letectva nejprve u 310. peruti, během roku 1942 byl zřejmě přemístěn ke zmiňované 313. peruti.⁶⁸

3.3 313. československá stíhací perut'

313. stíhací perut' byla nejmladší ze všech československých perutí RAF, vznikla na jaře 1941. Od třech starších perutí se lišila personálním složením, nebyla v pravém smyslu slova československou. Na svém počátku byl její veškerý pozemní personál britský. Ani u ostatních perutí nebyla přítomnost britských pracovníků nic výjimečného. Šlo zde převážně o profesní specialisty a spoluvelitele, kteří perutě opouštěli ve chvíli, kdy byli Čechoslováci znalí britských předpisů. 313. perut' byla v tomto ohledu odlišná, britský personál udržela až do svého konce. Navíc mezi léty 1943-1945 nabírala spíše spojeneckého charakteru než čechoslováckého, protože více než polovinu svého leteckého stavu doplňovala britskými nebo kanadskými piloty.⁶⁹

Zatímco se v Anglii rodila 313. perut', v Nymburce došlo ke změně vedení městského zastupitelstva. Nymburským starostou byl do února roku 1941 Jan Fiala, po jeho smrti se dočasně jeho funkce ujal první náměstek, Jan Čermák. Šlo o dělmistra dílen Československých drah a zároveň otce československého letce Jaroslava Čermáka. Nový starosta města byl uveden do úřadu až 30. srpna téhož roku, byl jím Rudolf Jandák, později popravený za údajné schvalování atentátu na R. Heydricha v pardubickém Zámečku spolu s dalšími městskými úředníky⁷⁰. Lze jen spekulovat o tom, jaký osud by Jana Čermáka postihl, pokud by až do heydrichiády zastával funkci nymburského starosty. Sám byl pak

⁶⁷ Jiří RAJLICH, *Esa na obloze (...)*, s. 130.

⁶⁸ VHA Praha, f. Československé letectvo - Západ, kmenový list, Jaroslav Čermák

⁶⁹ Jiří RAJLICH, *313. stíhací perut' (...)*, s. 7.

⁷⁰ SOKA Nymburk, fond Archiv města Nymburk, Kronika města Nymburka 1938–1949, s. 91.

v souvislosti s činností svého syna v zahraničí internován do tábora Svatobořice-Mistřín, stejně jako příbuzní Josefa Jaškeho.⁷¹

3.4 Předčasná úmrtí obou letců

Dne 15. ledna 1943 položil hořátevský rodák při jedné z akcí nad okupovanou Bretaní. *„Dva piloti, oslnění ostrým zimním sluncem, se totiž při přeřazování formace nad mysem Hague srazili. Spitfire Mk. VC, AR EP449 s F/Sgt Janem Bláhou, AFM v kabině šel ihned vývrtkou do moře. Druhý Spitfire Mk. VC, AR, byl srážkou těžce pošramocený, ale pilotovi se jej ještě podařilo zvládnout. F/O Bedřich Krátkoruký se tedy rozhodl pokusit se o riskantní návrat s jen zčásti ovladatelným letounem. (...) Asi třicet kilometrů jižně od anglického Portlandu Krátkoruký poznal, že stroj již dál nedotáhne. Na seskok padákem však již měl jen malou výšku, a proto mu nezbylo nežli se pokusit o riskantní přistání do moře. Jakmile se Spitfire střetl s hladinou ledového moře, ihned pod ní zmizel a pilot se na ní již neobjevil... Záchrané práce se rozběhly ihned. Posádka záchranného Walsuru od ASR po návratu hlásila, že prý na hladině zahlédla něco, co připomínalo gumový záchranný člun. Pak prostor pročešávaly i Spitfiry od 'Třistatřináctky', ale jejich piloti na moři nic nezahledli.“⁷²*

Bez zajímavosti není jistě teorie o možné záchraně Krátkorukého. Ministerstvo národní obrany vyrozumělo rodinu o tragickém konci jednoho z našich nejúspěšnějších pilotů a v reakci na to přichází do rukou majora Veselého dopis od zarmoucené rodiny, podepsaný Bedřichem Krátkorukým starším: *„(...) poručík Špaček mi zaslal dopis, v němž uvádí, že spadl do moře nemoha klouzavým letem doletět břehu Anglie, jiný pilot mi vzkázal, že spadli na pobřeží Francie a žena synova, která jest dosud v Anglii, mi psala, že přistál na gumovém člunu blíž Francie, a že pravděpodobně jelikož to měli blíž Němci nežli Angličané, mohl být Němci zajat.“⁷³* Odpověď na tento dopis je pravděpodobně v držení rodiny, ta ale podle Plavce nechce mluvit o některých osobních záležitostech. Z projevu pana Bedřicha Valáška na pietním aktu k připomenutí stého výročí od narození svého strýce vyplývá, že rodina se klaní na stranu popisu události podle Jiřího Rajlichy, nevylučují možnost ztráty vědomí a zřícení letadla nedaleko břehů Anglie.⁷⁴

⁷¹ Michal PLAVEC, *Kapitoly z dějin královského města Nymburka*, Cheb 2010, s. 268–278.

⁷² Jiří RAJLICH, *313. stíhací perut'* (...), s. 85.

⁷³ VHA Praha, Lb 24, Dopis otce Bedřicha Krátkorukého majoru Veselému, č. j. 2391/45.

⁷⁴ Lukáš TREJBAL. *Ani sto let* (...), [cit. 2015-03-20], Dostupné z:

http://nymbursky.denik.cz/zpravy_region/ani-sto-let-od-narozeni-letce-se-na-hrdiny-nezapomina-20131009.html

Prameny se k úmrtí nymburského letce vyjadřují jen velmi stroze, měla ho zapříčinit havárie letounu při výcviku dne 4. června 1943.⁷⁵ Daleko podrobněji líčí tuto nešťastnou událost Jiří Rajlich: „*‘Třistatřináctce’ nebylo dopřáno, aby se s exeterským sektorem⁷⁶ rozloučila v kompletní sestavě. Čtvrtého června 1943 totiž nacvičovala přízemní lety. F/O Jaroslav Čermák v kabině Spitfiru AR512 prováděl simulovaný útok na rychle jedoucí londýnský expres nedaleko stanice v Tautonu. Při vybírání druhé zteče mu však stroj v důsledku nedostatečné rychlosti náhle prosedl a další již bylo dílem několika málo sekund. Koncem levého křídla zachytil o střechu jednoho vagonu, otočil se na záda a pak už následovala jen detonace a sloup kouře a ohně asi sto metrů od trati. Ani nápad, že by pilot mohl vyvážnout...*“⁷⁷ Během půl roku perut’ přišla o několik svých pilotů, mezi nimi byli i dva bývalí studenti nymburského gymnázia. Tělo Jaroslava Čermáka bylo pohřbeno čtyři dny po jeho leteckém neštěstí, a to v Saint Mary’s Cemetery v Tauntonu pod číslem 8346.⁷⁸

„*Mohu s hrdostí prohlásit, že ‘třistatřináctka’, v jejímž čele jsem měl tu čest několik měsíců stát, svou činností ukázala, že v dějinách našeho válečného letectva jí náleží čestné místo.*“⁷⁹ V oficiálním traileru k filmu *Tmavomodrý svět* hovoří Zdeněk Svěrák o našich letcích, mluví o tom, že byli v nejlepším smyslu elitní. Přesto je československý poválečný režim nepovažoval za své hrdiny.

⁷⁵ VHA Praha, Lb 24, Prozatímní evidenční lístek – Jaroslav Čermák

⁷⁶ Exeter je hlavním městem hrabství Devon v jihozápadní části Anglie.

⁷⁷ Jiří RAJLICH, 313. *stíhací perut’* (...), s. 89

⁷⁸ VHA Praha, Lb 24, Prozatímní evidenční lístek, Jaroslav Čermák

⁷⁹ Jiří RAJLICH, 313. *stíhací perut’* (...), s. 5.

4 ZDENĚK A MILOŠ WANTOCHOVI

Jméno Wantoch rozhodně není v Nymburce neznámé, právě naopak. Jednalo se o tradiční továrnickou rodinu, která provozovala a spravovala po několik generací svůj podnik – proslulou likérku. A téměř každý si spolu s Wantochovou likérkou vybaví i nejznámější produkt tohoto podniku – griotku. Rodinou Wantochových jako významným podnikatelským klanem se zabýval přímo pouze článek ve Věstníku Muzea cenných papírů z 29. července 2013⁸⁰. Poměrně obsírně postihuje fungování nymburské a lyské továrny, navíc se zmiňuje o dalších počinech příbuzných v Uhříněvsi, Drážd'anech a Vídni. Podobně je zaměřena kapitola v knize *Historie a současnost podnikání na Nymbursku a Poděbradsku*, kde je oběma továrnám věnována společná kapitola.⁸¹

Zdeněk a Miloš Wantochovi, oba dva bývalí studenti nymburského gymnázia, pochází právě z této významné továrnické rodiny. Nejde však o bratry, jak by se na první pohled mohlo zdát, nýbrž o bratrance. O osobním životě jednotlivých příslušníků rodiny Wantochových toho ovšem mnoho z dostupných zdrojů nevíme. Kupříkladu Zdeňkovi a Milošovi Wantochovým se přímo žádný z autorů nevěnuje, a tak lze pouze rekonstruovat jejich život a rodinné vztahy, zejména pouze skrze paměti Milošovy sestřenice, PhDr. Venduly Neumannové⁸². Právě a pouze díky jejím zachyceným vzpomínkám se dokonce dozvídáme o Milošově posledním dni v koncentračním táboře v Osvětimi. Tento konkrétní pramen patří k velmi vzácným, zejména pak proto, že osob přeživších hrůzný pobyt v koncentračních táborech je stále méně a méně, a ne každý má zájem o svých zážitcích a neblahých zkušenostech z tohoto období mluvit a otevírat tak toto, i po sedmdesáti letech, citlivé téma.

Zdeněk Wantoch se narodil 7. června 1922 svým rodičům Josefě a Ottovi Wantochovým v Lysé nad Labem. Byl nejmladším ze tří dětí. Nejstarší z potomků Josefy a Otty - prvorozený Hanuš je narozen 28. července 1918. Prostředním dítětem pak je dcera Milena, která spatřila světlo světa dne 25. května 1920.⁸³ Miloš Wantoch se narodil manželům Maxovi a Evženie Wantochovým, a to 25. dubna 1922. Do jejich rodiny přibyl ještě Milošův mladší bratr Alexandr, který se narodil 6. května 1929.⁸⁴

⁸⁰ Rudolf PÍŠA, *Legenda o Vantochovi*, Věstník Muzea cenných papírů, 2013, roč. VI, č. 7, s. 2–25.

⁸¹ Pavel FOJTÍK, *Historie a současnost podnikání na Nymbursku a Poděbradsku*, Žehušice 2001, s. 72.

⁸² Petr KOLÁŘ, *MUDr. František Neumann: Zapomenutý lékař z Vinohrad*, Memo: časopis pro orální historii, 2011, roč. 1, č. 2, s. 57–97.

⁸³ SOKA Nymburk, f. Archiv města Nymburk, Evidence obyvatel – domácí příslušníci, Otto Wantoch.

⁸⁴ *Tamtéž*.

Je velmi těžké určit, jak a kdy přesně vznikla u Wantochových rodinná tradice výroby likérů a lihovin. Užší část rodu Wantochových pochází z Hroubovic u Chrudimi. Potomci Joachima Wantocha - jeho synové Ludvík a Gustav - začínají nejdříve společně podnikat v Nymburce, posléze Gustav přesídlil s vlastní firmou do Lysé nad Labem, zatímco jeho bratr Ludvík pokračoval sám v podnikání v Nymburce.⁸⁵ Na rozdíl od nymburské továrny, která se více zaměřovala na likéry samotné, z nichž nejznámějšími jsou již zmiňovaná griotka nebo sagavir, lyská rodinná větev, samostatně podnikající od roku 1890, disponovala univerzálnější produkcí v podobě výroby ovocného octa, vedení velkoobchodu s vínem nebo skladování čajů a slivovice. I díky podnikatelské opatrnosti Gustava Wantocha se podniku v Lysé dařilo dobře, do konce dvacátých let zaměstnává v provozu okolo dvaceti lidí.⁸⁶

Zásadní změna přichází pro Wantochovi z Lysé nad Labem a jejich továrnu právě ke konci dvacátých let, kdy umírá bývalý ředitel nymburské továrny, Ludvík Wantoch. Nymburská likérka se dostala do finančních potíží, a tak vdovu po Ludvíku Wantochovi, Kamilu, napadlo vyřešit tento problém usmířením dávného sporu o použití jména Wantoch na etiketách svých výrobků mezi jejím manželem a švagrem spojením obou firem. Nabídka byla oboustranně výhodná, neboť nymburská likérka disponovala ideálním zázemím pro velkovýrobu, které v Lysé chybělo. Zároveň se tak předešlo likvidaci vyhlášené firmy, která kdysi měla dovážet díky dobrým kontaktům svou griotku až k vídeňskému dvoru. V tento moment už řídili továrnu v Lysé Max a Otto Wantochovi. Do vily v továrním areálu v Nymburce se přestěhoval Otto s manželkou a třemi dětmi v září 1929, stejně tak Max se svou rodinou.⁸⁷

Továrna si nevedla nikterak špatně ani ve 30. letech. Nevyhnula se sice důsledkům ekonomické krize z přelomu dvacátých a třicátých let, ale zaměstnanci nebyla nucena propouštět, pouze na moment zkrátila pracovní dobu.⁸⁸

Miloš i Zdeněk nastoupili na reálné gymnázium ve školním roce 1933–1934, kde byla jejich spolužačkou Hana Paulů, rozená Čepičková. V rozhovoru se s námi paní Paulů podělila o své vzpomínky na oba spolužáky: „Zdeněk měl černé vlasy a moc dobře se učil. Pamatuji si, že jednou při hodině, když byly tématem *Rukopisy* (Královédvorský a Zelenohorský – pozn. autora), vstal a řekl, že si myslí, že *Rukopisy* jsou skutečně pravé. Miloš měl spíše zrzavé

⁸⁵ Srov. příloha F., přehled čtyř generací této rodové větve Wantochových.

⁸⁶ Rudolf PÍŠA, *Legenda o Wantochovi*, Věstník Muzea cenných papírů, 2013, roč. VI, č. 7, s. 13.

⁸⁷ SOkA Nymburk, f. Archiv města Nymburk, Evidence obyvatel, domácí příslušníci, Otto Wantoch.

⁸⁸ Pavel FOJTÍK, *Historie a současnost (...)*, s. 75.

*vlasy, byl více sportovní typ, známky ve škole neměl tak dobré, proto také v kvintě už nenastoupil a odešel na jinou školu.*⁸⁹ Miloš Wantoch skutečně kvůli svému špatnému prospěchu opustil gymnázium už v kvartě a do kvinty již nenastoupil.⁹⁰ Zato prospěch jeho bratrance Zdeňka byl opravdu velmi dobrý, v sextě dokonce prospěl s vyznamenáním.⁹¹

Paní Paulů vzpomíná také na nymburskou likérku a poodhalila nám možná i to, v čem byla rodinou Wantochových produkovaná griotka ve své době natolik jedinečná: *„Wantochova griotka byla známá, slyšela jsem, že paní Wantochová vždy poslala zaměstnance pryč a v ruce měla pytlíček s kořením, které do griotky přidávala, teprve potom byla hotová. Griotka ale nebyla jediný výrobek, můj manžel mi vyprávěl, že Miloš ho brával do továrny a potají spolu ochutnávali hořčici.*⁹² Rozkvět likérky zastavila německá okupace a s ní se rozmáhající protižidovská opatření. Přestože došlo k omezení styku mezi židovským a nežidovským obyvatelstvem a podniku hrozila arizace, nebáli se někteří lidé Wantochovým pomoci pomocí fiktivního odkoupení akcií. V roce 1941 byl tehdejší ředitel továrny Václav Buldra vězněn v pankrácké věznici za nepřátelský postoj k Říši a styk se Židy.⁹³

Wantochovi se v únoru 1940 přestěhovali do Prahy. Hanušovi a Mileně Wantochovým se podařilo ještě před okupací, v listopadu 1939, odjet do Anglie.⁹⁴ Stalo se tak zřejmě díky tomu, že před válkou Hanuš cestoval do zahraničí a měl prodlouženou platnost pasu, a dokázal obstarat cestovní doklady i pro sestru Milenu.⁹⁵ Dle slov pamětnice paní Neumannové bydlel Miloš se svou rodinou na čas u jejího otce, MUDr. Neumanna v bytě na Vinohradech⁹⁶, jako poslední bydliště před deportací jsou uvedeny u všech příslušníků rodiny Maxe Wantocha Ďáblice.⁹⁷ Rodina Otty Wantocha se přihlásila k bydlišti na adrese Praha – Libeň, Na Vydrovce 1291.⁹⁸ Zde pak zcela ztrácíme stopy po Zdeňkovi Wantochovi a jeho rodičích. Víme pouze, že se stali oběťmi nacistické perzekuce po transportu Cu z 1. února 1943 do vyhlazovacího tábora v Osvětimi.⁹⁹

⁸⁹ Srov. příloha G., rozhovor s pamětnicí Hanou Paulů

⁹⁰ SOKA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Třídní katalog 1936–1937, třída čtvrtá.

⁹¹ SOKA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Třídní katalog 1938–1939, třída šestá, číslo 48.

⁹² Srov. příloha G., rozhovor s pamětnicí Hanou Paulů

⁹³ Rudolf PÍŠA. *Legenda (...)*, s. 21

⁹⁴ SOKA Nymburk, f. Archiv města Nymburk, Evidence obyvatel – domácí příslušníci, Otto Wantoch.

⁹⁵ *Tamtéž*, s. 23

⁹⁶ Petr KOLÁŘ, MUDr. František Neumann (...), s. 77.

⁹⁷ Max Wantoch, Holocaust.cz, [online], [cit. 2015-04-10], Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/131765-max-wantoch/>

⁹⁸ Zdeněk Wantoch, Holocaust.cz, [online], [cit. 2015-04-10], Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/131776-zdenek-wantoch/>

⁹⁹ *Tamtéž*.

Miloš byl stejně jako zbytek jeho rodiny též transportován z terezínského ghetta do Osvětimi, a to transportem Cq 20. ledna 1943. Hrůzu nejhoršího ze všech vyhlazovacích koncentračních táborů prožil společně se svým mladším bratrem Alexandrem. Jejich sestřenice Vendula Neumannová si vzpomněla na jednoho muže, který jí kdysi vyprávěl o tom, jak žil společně s oběma bratry v jednom z osvětimských baráků: *„Tenhle chlap, se kterým jsem mluvila, vykoumal (to je zas jak ze špatných filmů, já za to nemůžu), že vypínají proud v drátech, když se vracejí hlídky, aby náhodou nějaký Němčour se nezabil tím, že zavadá o drát. Tak já nevím, na minutu, na dvě vypnuli proud, takže je teoretická možnost, že bude dost rychlý a odvážný podlézt po břiše ty dlouhé dráty (...) A on došel k názoru, že nemá co ztratit (...) a přemlouval ty kluky naše, aby šli do toho s ním. A oni, hlavně ten mladší (zřejmě ten starší ho nechtěl nechat samotného) věřili, že až projdou nějakou odšívovací procedurou, nebo co jim to namluvili, že se setkají s rodiči. (...) prostě se přesvědčit nedali, takže tenhle kluk je, své kamarády, vlastně viděl nastupovat do plynové komory ve chvíli, kdy on se rozhodl, že podleze ty dráty (...) je vlastně jediný, kdo mně, jako očitý svědek řekl to, že ti Wantochovi kluci opravdu zahynuli.“*¹⁰⁰

Vendula Neumannová byla první, která touto vzpomínkou uveřejnila jedinou přímou zmínku o smrti svých bratranců. Zároveň s tím jsme tu poprvé konfrontováni i s myšlenkou záchranu obou chlapců z tábora, z něhož se málokdo dostal živý, natož pomocí útěku. Ovšem, zda by se skutečně zorganizovaným útekem podařilo životy chlapců zachránit a na jak dlouho, je bohužel pouze spekulativní otázka. Pokud se tak podařil útek kamarádu Miloše a Alexandra, není vůbec jisté, jestli by byl útek zdařilý i ve větším počtu osob, kde by se násobilo riziko komplikací při přelézání plotu a upozornění na sebe vůbec. Tuto vzpomínku lze považovat za zcela unikátní už jen setkáním paní Neumannové a bývalého spoluvězně Wantochových, které proběhlo úplně náhodou, kdy paní Neumannová prodávala dětskou postýlku.

Válečné časy přežili z celé rodiny pouze bratr a sestra Zdeňka Wantocha - Hanuš s Milenou. Hanuš se po válce ještě pokusil obnovit rodinný podnik v Nymburce, když si sjednal úvěr od Okresní záložny hospodářské v Nymburce, a to na částku 10 milionů Kč, při tom je třeba mít na paměti, že během let 1946-1948 se pohybovaly tržby likérky od 30 do 50 milionů Kč ročně. V továrně pomáhal Hanušovi s provozem jeho pozdější švagr Karel Elhenický, vystudovaný strojař, který se oženil s jeho sestrou Milenou, a stal se tak členem

¹⁰⁰ Petr KOLÁŘ, MUDr. František Neumann (...), s. 81

rodiny. Firma mohla velmi dobře prosperovat, Hanuš obnovoval řadu z válkou přerušovaných obchodních styků se zahraničními partnery, zboží bylo dováženo až do USA. Počátek roku 1948 naznačoval nepříznivou situaci pro podnikání a Hanušovi bylo jasné, že bude muset továrnu prodat. O podnik měla zájem Velkonákupní společnost družstev v čele s ředitelem Ing. Otakarem Šimůnkem, pozdějším ministrem chemického průmyslu. Společnou dohodu ale přerušily neblahé únorové události a nově nastalé okolnosti a v podniku byla nakonec zavedena národní správa Kolínských závodů lihovarských a droždářských.¹⁰¹

Hanuš Wantoch byl tedy znovu nucen odejít ze své vlasti, stejně jako jeho sestra. Jeho novým domovem se stala Kanada. Jeho sestra Milena zamířila se svým manželem do Spojených států amerických, konkrétně na Floridu. Z korespondence s bývalou Hanušovou snachou víme, že po emigraci si Hanuš změnil jméno z Wantoch na Van Toch, ačkoliv byl svou kanadskou rodinou přezdíván jako „Handa“, používal jako své oficiální jméno John. Jako John Van Toch zemřel 27. prosince 2011.¹⁰²

Protože byli Zdeněk s Milošem i částí rodiny členové Sokola, jsou jejich jména zaznamenána nejen na pamětní desce v budově gymnázia, ale také v budově nymburské sokolovny naproti Hálkovu městskému divadlu.¹⁰³

¹⁰¹ Rudolf PÍŠA. *Legenda o Vantochovi* (...), s. 24

¹⁰² *Hanus Van TOCH (John) Obituary*, 31. 12. 2011, The Montreal Gazette, [online], [cit. 2014-12-07], Dostupné z: <http://www.legacy.com/obituaries/montrealgazette/obituary.aspx?n=hanus-van-toch&pid=155261744>.

¹⁰³ Jiří ČERNÝ – Pavel FOJTÍK – Jan ŘEHOUNEK, *Pamětní desky* (...), s. 28.

5 ING. JAN EISNER

Život Jana Eisnera je podrobně zachycen v článku „Jan Eisner, nymburský komsomolec a bojovník za lidská práva“ na webových stránkách Okresního výboru Komunistické strany Čech a Moravy v Nymburce. Kromě výpovědí některých pamětníků v článku chybí zdroje, a proto není zcela jisté, odkud autor článku čerpá informace, které šíří dál. Článek byl na webové stránce umístěn v roce 2009¹⁰⁴, nicméně jeho jazyk a dikce odpovídá spíše předrevoluční době, např. před jménem každého pamětníka uvedeno „soudruh“, navíc je článek psán velmi subjektivně a tendenčně, zde uvádím příklad: „*Jenda se záhy dostává do krajského výboru Komunistického svazu mládeže v Praze. Prvořadým úkolem je organizování mládeže na závodech, kde je třeba vybudovat širší stranickou základnu. Práce to nebyla snadná, byla přísně ilegální, vedení závodu nesmělo o ničem vědět. Což v té době, kdy každý továrník měl prošpiclované provozy sítí udavačů (dodneška není nic nového).*“ Proto jsme z článku vybrali pouze nejdůležitější události z Eisnerova života – především takové, které se dají pomocí pramenů nebo zmínek v regionální literatuře ověřit, popřípadě takové informace, které nejsou ideově ovlivněny. Vojenský historický archiv nás odkázal na bratislavský vojenský archiv, kde by se měla nacházet vojenská knížka Jana Eisnera. Pravděpodobně ale nejde o Jana Eisnera z Nymburka, ale o českého archeologa Jana Eisnera, který na Slovensku zakládal odbornou slovanskou archeologii.

Jan Eisner není nymburským rodákem, jeho rodištěm je Letohrad v Orlických horách, kde ho přivedla 11. dubna roku 1911 jeho matka na svět. V roce 1914 byl jeho otec Jan Eisner přeložen jako strojívník Československých drah do Nymburka. Na gymnáziu nastoupil Eisner v roce 1922 po absolvování obecné pětiletky. Ve svém volnu hrával fotbal za oddíl „Rudá hvězda“ a hrával na kontrabas. Od svých patnácti let se začal aktivně zajímat o politiku, byl odběratelem „Knihovny mladého leninisty“ a Rudého práva. V roce 1928 se stal řádným členem nymburského Komsomolu. Za psaní agitačních hesel velkými písmeny na plotech byl krátce vyslýchán na místní četnické stanici.

V roce 1929 Eisner absolvoval na nymburském gymnáziu¹⁰⁵ a pokračoval ve studiích obchodních věd. Ve své politické činnosti pokračoval i nadále, v roce 1930 dokonce skončil před soudem poté, co přednesl plamenný projev na hladovém pochodu do Poděbrad, které

¹⁰⁴ Zdeněk MILATA, *Jan Eisner, nymburský komsomolec a bojovník za lidská práva*, OV KSČM Nymburk, [online]. 2009 [cit. 2015-04-12]. Dostupné z: http://www.ovkscm.estranky.cz/clanky/minulost/ing_-jan-eisner_-nymbursky-komsomolec_-bojovnik-za-lidska-prava.html.

¹⁰⁵ *Absolventi 1940 – 1949*, Gymnázium Bohumila Hrabala v Nymburce [online], [cit. 2015-04-10], Dostupné z: <http://www.gym-nymburk.cz/clanky/historie-skoly3/seznam-absolventu2/1920-1929>.

jsou od Nymburka vzdáleny 8 kilometrů. Tři roky poté byl na šest měsíců zadržen v pankrácké věznici za účast na protidrahotní demonstraci v prosinci roku 1933. V roce 1934 promoval jako komerční inženýr, do svého odjezdu na Pyrenejský poloostrov ale zřejmě nepracoval a byl živěn svou matkou.

Dne 11. dubna 1937 přijíždí do Španělska, ne ovšem jako interbrigadista, to kvůli špatnému zraku, kvůli kterému nebyl odveden, ale jako dobrovolník s Červeným křížem. Ve Španělsku ale nakonec působil jako politický komisař – staral se o besedy, informace, nástěnky, apod. Aktivně se měl zapojit ve službě se zbraní v ruce. Osudným se mu mělo stát rozbití brýlí, bez kterých nepoznal nepřitele a byl snadnou kořistí pro zajetí Frankovci. Ze zajateckého tábora napsal své přítelkyni následující řádky: *„Vstávám v sedm, myji se v půl litru vody, snídám půl litru černé kávy. Pak čtu. Podeváté jdu k lékaři a pak nás přijdou rušit s náboženstvím. Na oběd je nás 540 na nějakých 220 m². Odpoledne jsou „pohovory“, večerí se k sedmé. To je úvod k počítání, a denní program končí. To už je osm hodin, doba, kdy se vydávají slamníky. Půlhodinku, která zbývá k rozchodu na kutě, mám zadánu, povídáme se s jedním známým o věcech minulých a budoucích. Protože kulhám, spím dole. Ted' k dennímu programu. Všechny body neplním, ku příkladu v neděli nejdu ráno na mši. Ani na pátečním kázání mě nikdy neviděli. To užívám vzácné chvílky ticha. Bud' na dvoře, nebo v sále. Je slyšet vlak, píská, rachotí. Za zdí křičí děti, sem tam přijede tramvaj a vůbec se slyší trochu periferie města.“*¹⁰⁶ Ze zajateckého tábora se mu ještě podaří utéct do Barcelony, kde je ale znovu chycen a umístěn v Zaragoze. Koncem roku 1941 byl předán do rukou Gestapa, které jej deportovalo do brněnského Špilberku. V létě roku 1942 byl převezen do Osvětimi, kde měl 23. července popraven.¹⁰⁷

Za svůj protifašistický postoj, za který nakonec zaplatil svým životem, měl dle článku získat Řád Bílého lva. Toto vyznamenání je ale určeno výhradně cizím státním příslušníkům, navíc takovým, kteří se mimořádně zasloužili o tehdejší československý stát, a je propůjčováno prezidentem republiky.¹⁰⁸ Po roce 1945 měl tento řád Eisner získat in memoriam a měl být předán jeho matce. Ve skutečnosti jí byl předán v roce 1957 Československý řád bílého lva Za vítězství, který se propůjčoval československým občanům

¹⁰⁶ Zdeněk MILATA, *Jan Eisner (...)*, [cit. 2015-04-12], Dostupné z: http://www.ovkscm.estranky.cz/clanky/minulost/ing_-jan-eisner_-nymbursky-komsomolec_-bojovnik-za-lidska-prava.html.

¹⁰⁷ *Tamtéž.*

¹⁰⁸ Vladivoj PULEC, *Československá státní vyznamenání (...)*, s. 39.

za vynikající vojenské zásluhy¹⁰⁹: „Řád se propůjčoval, kdy navrhovaný prokázal osobní statečností takový mimořádný bojový čin, který měl vzápětí rozhodující vliv na úspěšné provedení bojového úkolu jednotky, v které byl zařazen nebo které byl velitelem, popř. na úspěšné provedení úkolu jednotek nadřazených nebo sousedících, nebo prokázal velitelský čin takového mimořádného rázu, že byl rozhodující pro úspěch operace vlastní vyšší jednotky.“¹¹⁰ Ani v tomto případě nejde o zanedbatelné vyznamenání a jistě nelze Janu Eisnerovi upřít jeho urputnost a odvalu.

V Nymburce se na Jana Eisnera rozhodně nezapomnělo a dnes ho připomíná pamětní deska umístěná na domě čp. 462/12, ve kterém v Nymburce žil se svou rodinou. Původně byla nad deskou umístěna menší soška znázorňující raněného vojáka, která ale měla být v 70. letech odcizena.¹¹¹

¹⁰⁹ Archiv Kanceláře prezidenta republiky, f. Archiv Kanceláře prezidenta republiky, spis inv. č. 3060/K.

¹¹⁰ Vladivoj PULEC, *Československá státní vyznamenání (...)*, s. 81.

¹¹¹ Jiří ČERNÝ – Pavel FOJTÍK – Jan ŘEHOUNEK, *Pamětní desky (...)*, Nymburk 2015, s. 119.

6 MVDR. VÁCLAV ZEMANEC

Dalším ze statečných absolventů gymnázia je veterinární lékař Václav Zemanec. Se svým datem narození lze s nadsázkou říct, že se jednalo o jedno z posledních dětí narozených v dlouhém devatenáctém století. V Nymburce se narodil 31. 12. 1899¹¹², podle slov své dcery dokonce kolem půlnoci. Václav Zemanec je jedním ze studentů, o nichž nemáme příliš pramenných zdrojů, které by nás blíže seznámily s okolnostmi jeho úmrtí, především proto, že z regionálních úřadoven Gestapa se nedochovalo zcela pochopitelně takřka vůbec nic. Na druhou stranu je jeden z mála obětí, u kterých se nám podařilo dopátrat se jeho potomků. Alespoň telefonicky jsme se tak od paní Kilianové, dcery doktora Zemance, dozvěděli pár informací z jeho soukromého života. Zemancův vnuk, pan Kilian nám ochotně poskytl materiály z VHA, které se k jeho osobě vztahují. Regionální čáslavská literatura se o odboji v souvislosti s námi sledovaným absolventem vyjadřuje jen stroze, přesto ji po e-mailu dokázali pracovníci SOkA v Kutné Hoře.

Zemancovi bydleli v Nymburce v čp. 69, otec František Zemanec pracoval jako říční dozorce.¹¹³ Na gymnáziu se učil výborně a díky tomu mohl jet na dovolenou k moři do Jugoslávie. Protože si rodiče jeho studia nemohli příliš dovolit, ale šlo o nadaného žáka, zařídil mu ředitel gymnázia dvě bezdětné rodiny, které mu studia zaplatily (zřejmě i na vysoké škole).¹¹⁴ Svě maturitní vysvědčení obdržel dne 22. února roku 1916, komise mu zkoušky kvůli probíhající válce úplně prominula.¹¹⁵ Zda byl během války odveden, nevíme, ve studiích ale pokračoval. Podle své dcery se rozhodoval mezi klasickou medicínou a veterinou. Pro veterinární práci nakonec rozhodla jeho láska ke koním.¹¹⁶

Další pramenná zmínka o Zemancově rodině je zachycena v třídním katalogu u záznamu jeho syna. Prvorozený syn Václav se Václavovi a Františce Zemancovým narodil 2. října roku 1925v Kopidlně.¹¹⁷ O šest let později přišla na svět ještě dcera.¹¹⁸ Ve 30. letech bydlí Zemancovi na adrese Chládkova č. 488 v Poděbradech. Syn Václav se učil velmi dobře, prospíval s vyznamenáním. Václav Zemanec starší v té době pracoval jako státní okresní veterinář, dokonce z tohoto titulu přispěl svou zprávou „Hospodářské zvířectvo a chovné poměry“ ve sborníku o stavu poděbradského okresu uspořádaného k dvacátému

¹¹² SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Hlavní protokol maturitní, 1916–1917, č. 23.

¹¹³ SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Třídní katalog 1912 – 1913, třída třetí B.

¹¹⁴ Telefonický rozhovor s paní Kilianovou.

¹¹⁵ SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Hlavní protokol maturitní, 1916–1917, č. 23.

¹¹⁶ Telefonický rozhovor s paní Kilianovou.

¹¹⁷ SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Třídní katalog 1934–1935, třída truhá B.

¹¹⁸ Dle e-mailu od MUDr. Tomáše Kiliana.

československé samostatnosti.¹¹⁹ Paní Kilianová svého otce popisuje jako společenského, obětavého, pozorného a milujícího. Jeho přáním prý bylo, aby chodila cvičit do Sokola, protože sám byl velkým sportovcem, v Nymburce si měl sám vyřezat kanoe a chodit trénovat na Labe. Někdy své děti brával s sebou, když jezdil k velkostatkářům ošetřovat zvířata.¹²⁰

Rodina se krátce po vyhlášení protektorátního zřízení přestěhovala z Poděbrad do Čáslavi, víme to díky zápisu v třídním katalogu u Václava Zemance mladšího: „*Žák vystoupil z ústavu 20/IV 1939. Ředitelství státního Rg. v Čáslavi byla zaslána zpráva o jeho chování a prospěchu se známkami za III. období. Jiří Pelikán, třídní.*“¹²¹ V Čáslavi zřejmě i nadále provozoval praxi veterinárního lékaře. Doktor Zemanec se v ilegální organizaci začal angažovat od 1. srpna 1939. Za tuto aktivitu byl tvrdě postižen zatčením a vězněním na gestapu v Kutné Hoře dlouhých pět měsíců, od 13. února do 1. července 1942.¹²² regionální literatura mluví o jeho účasti ve skupině „V boj!“: „*Organizace V boj patří pod Obranu národa a začala na Čáslavsku pracovat od srpna 1939. Vedoucím místní pobočky se stal čáslavský zvěrolékař dr. Zemanec, který později sám zajišťoval spojení s Prahou při svých služebních cestách. Hlavním úkolem organizace byl tisk letáků a jejich rozšiřování spolu s kolportáží časopisu "V boj!". Čáslavský V boj byl rozprášen v roce 1942, kdy byly zatčeny vedoucí osoby. MVDr. Zemanec byl ubit v Kutné Hoře (...).*“¹²³ Podle paní Kilianové rodina neznala důvody, proč se doktor Zemanec do odboje zapojil. Pracovníci SOKA Kutná Hora k tomu dodávají, že důvodem jeho zatčení bylo udání českého konfidenta, který podle pamětníků udal i další čáslavské občany.¹²⁴

Je nepředstavitelné, jak citelný zásah to pro rodinu muselo znamenat. Teprve sedmnáctiletý syn měl identifikovat tělo svého otce umučeného Gestapem.¹²⁵ Václav Zemanec je pohřben na čáslavském hřbitově a jeho jméno nese i pomník obětí nacistického režimu v Čáslavi. Jeho syn Václav vystudoval teologickou fakultu, po vysvěcení na kněze v roce 1950 sloužil tři roky u Pomocných technických praporů. Stal se kanovníkem Katedrální kapituly při chrámu svatého Ducha a posléze děkanem v Jilemnici. Václav

¹¹⁹ Václav ZEMANEC, *Hospodářské zvířectvo a chovné poměry*, Politický okres poděbradský ve dvacátém roce československé samostatnosti, Poděbrady 1938, s. 191–194.

¹²⁰ Telefonický rozhovor s paní Kilianovou.

¹²¹ SOKA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, třídní katalog 1938–1939, č. 38

¹²² VHA Praha, Osobní spis „255“, MVDr. Václav Zemanec – žádost o vydání osvědčení podle § 8 zákona č. 255/146 Sb., příloha k č. j. 65815.

¹²³ Zdeněk JELÍNEK, *Z dějin nacistické okupace a hnutí odporu na Kutnohorsku*. Středočeské kapitoly z dějin okupace 1939–1942, s. 60.

¹²⁴ Dle e-mailu od paní Vaněčkové ze SOKA Kutná Hora.

¹²⁵ Dle e-mailu od Mgr. Františka Mráze.

Zemanec mladší zemřel 12. března 2013.¹²⁶ Dcera MVDr. Zemance, paní Kilianová dnes žije v Pardubicích.

¹²⁶ Zemřel P. Václav Zemanec, Královéhradecká diecéze. Oficiální stránky královéhradecké diecéze, [online], 13. 3. 2013 [cit. 2015-03-10], Dostupné z: <http://www.bihk.cz/aktuality/zpravy/2370-zemrel-p.-vaclav-zemanec.html>.

7 ZDENKA BOUŠKOVÁ

Jedinou ženou, jejíž jméno nese gymnaziální pamětní deska, je Zdenka Boušková. K její osobě se váže pouze jeden zdroj z regionální literatury, jde o jmenný seznam osob obětí druhé světové války z nymburského okresu od Vladimíra Rumla¹²⁷. Údajně se stala gymnaziální absolventkou, která byla v Praze zatčena za policejní nepřihlášení a měla být umučena 24. ledna 1944 v osvětimském koncentračním táboře.

Bohužel k samotné Zdence jsme nenašli příliš pramenů, které by navíc vypovídaly o jejím prohřešku s policejní přihláškou. Jisté však je, že manželům Stanislavovi a Ludmile Bouškovým se prvorozená dcera narodila krátce před oslavami prvního výročí vzniku samostatného československého státu, dne 7. října roku 1919. Přesně o čtyři roky a dva dny později přibyl do rodiny ještě syn, pojmenovaný po otci, Stanislav. Celá rodina se hlásila k římskokatolickému vyznání, a to i přesto, že v tehdejší době tu byla silná tendence distancovat se od náboženství tolik prosazovaného habsburským domem.¹²⁸ Otec pracoval jako technický úředník Československých drah, v Nymburce takové povolání nebylo nic neobvyklého, neboť je zde významný železniční uzel, Zdenčina matka byla v domácnosti. Celá rodina bydlela na adrese Masarykova 1005.¹²⁹

Zdenčina gymnaziální léta započala ve školním roce 1930–1931 po absolvování pěti třídní Dívčí školy obecné v Nymburce. Zde přichází moment, kdy je třeba opravit informace ze jmenného seznamu obětí nymburského okresu, neboť Zdenka Boušková sice byla studentkou nymburského gymnázia, ale nikdy se nestala jeho absolventkou. V hlavním katalogu totiž najdeme informaci z června roku 1933: „*K postupu do vyšší třídy není způsobilá.*“¹³⁰ Kvůli prospěchu musela Zdenka gymnázium opustit a odejít na jinou školu. V případech přestupů žáků na jinou školu jsme se během bádání v třídních nebo hlavních katalozích setkali s informací, do jaké školy se posílají výsledky žáků za poslední školní rok. V případě Zdenky Bouškové žádná taková informace zaznamenána ani v jednom z katalogů nebyla, proto nevíme, co v předválečných letech dělala nebo kde studovala.

Bližící se válečná léta nebyla pro rodinu nijak příjemná ani po osobní stránce, 1. září roku 1939 zemřel ve svých padesáti letech Stanislav Bouška starší. Zdenčin bratr Stanislav

¹²⁷ Vladimír RUML. *Oběti II. světové války*, (...), s. 41.

¹²⁸ SOkA Nymburk, f. Archiv města Nymburk, Evidence obyvatel, domácí příslušníci, Stanislav Bouška.

¹²⁹ SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Hlavní katalog 1932 – 1933.

¹³⁰ *Tamtéž.*

tehdy ještě studoval, navštěvoval také nymburské gymnázium, na rozdíl od Zdenky zde získal i maturitní zkoušku.¹³¹

Jak již bylo uvedeno výše, nic konkrétnějšího k její činnosti za dob války, kvůli které nakonec skončila v nejhrušnějším vyhlazovacím táboře, nevíme. V nymburské evidenci obyvatel je u jejího jména poznámka: „15. 10. 1941 trvalým pobytem zde.“¹³² Pravděpodobně přihláška k trvalému pobytu protektorátní správě nestačila a vyžadovala po Zdence, aby bylo přihlášení provedeno buď jinou formou, nebo znovu. Existuje ale jiné vysvětlení, proč byla Boušková trnem v oku německým úřadům. Podle pamětnice paní Hany Paulů se po válce hovořilo o tom, že Zdenka svůj pas půjčila jedné židovské dívce.¹³³ Už samotný styk se Židy zřejmě stačil proto, aby byla Boušková povolána k výslechu. Pokud se tak skutečně stalo, byl to pro úřady jasný důvod, proč ji tak tvrdě potrestat. Je-li to pravda, nevíme, zda se přišlo na jméno dívky, které měl být pas zapůjčen. Mohlo se jí podařit opravdu vycestovat, nebo mohla být zadržena a stát se obětí rasové perzekuce, jíž se měla vycestováním vyhnout.

V této věci bylo zažádáno o informace k osobě Zdenky Bouškové v Archivu bezpečnostních složek, do Národního archivu a Státního oblastního archivu v Praze. Bohužel se ale žádné informace k životu Zdenky Bouškové za války nenašly.

¹³¹ *Absolventi 1940 – 1949*, Gymnázium Bohumila Hrabala v Nymburce [online], [cit. 2015-04-10], Dostupné z: <http://www.gym-nymburk.cz/clanky/historie-skoly3/seznam-absolventu2/1940-1949/>.

¹³² SOkA Nymburk, f. Archiv města Nymburk, Evidence obyvatel, domácí příslušníci, Stanislav Bouška.

¹³³ Srov. příloha G., rozhovor s pamětnicí Hanou Paulů.

8 EMIL SCHREUER

Emil Schreuer se narodil dne 25. června roku 1922 do rodiny hospodáře Bohumila Schreuera jeho manželky Marie, rozené Bartlové, obou původem z Nymburka. Jejich prvorozená dcera Zdenka poprvé spatřila světlo světa dne 9. dubna roku 1922.¹³⁴ V seznamu absolventů na stránkách gymnázia Emila Schreuera nenajdeme, ve všech pramenech z roku 1945 se o něm hovoří stále ještě jako o studentovi nymburského gymnázia. Střední školu zřejmě nestačil do konce války ukončit a bohužel se mu to nepodařilo ani po válce. Nakolik byl jeho předválečný život obyčejný nebo neobyčejný nelze posoudit. Obětí druhé světové války se stal až jejím samotným konci v květnu roku 1945, když mu ještě nebylo ani 23 let.

Nymburk povstal jako jedno z prvních měst proti německým okupantům, už 2. května se začaly ve městě objevovat československé prapory. Dokonce na budově okresního úřadu byl stržen německý prapor, který visel na púl žerdi jako projev lítosti nad smrtí Adolfa Hitlera. Němečtí důstojníci byli v okolí ještě stále dobře vybaveni silnými zbraněmi a někdy pod výhrůzkou násilí vymáhali navrácení německých praporů. Protože si nymburský odboj uvědomoval, že němečtí vojáci budou stále v přesile a v případě napadení budou mít podporu vojenské posádky z Milovic, rozhodl se pro přesunutí povstání spíše na venkov, kde mohli partyzáni přepadávat menší posádky. Po zprávách z pražského rozhlasu o pokračování v bojích v Praze ze strany části německé armády byli němečtí vojáci v Nymburce svezeni na dvě místa – do budovy gymnázia a hotelu Žlábek. Mnozí občané v noci z 6. na 7. května spali ve sklepích, neboť v rozhlase se mluvilo o střílejících německých tancích mířících k Nymburku.¹³⁵ „*Všechno občanstvo sledovalo s napětím zprávy o akcích v okolních obcích, které přivázely spojky (...) Motospojka Emil Schreuer a Antonín Novotný byla za jízdy zatčena Němci a odvezena ihned do vojenského tábora v Milovicích.*“¹³⁶ Úkolem obou zadržených bylo vyzvednutí zbraní z úkrytu v Lysé nad Labem, čp. 335, kde byly schovány v roce 1939 pistole majitelem puškařského závodu v Nymbuce, panem Bedřichem Kopřivou.¹³⁷

Nymburský kronikář zachycuje k 7. květnu ještě jednu zprávu: „*Později došla zpráva, že v Milovicích byli popraveni toho dne dva členové nymburských motospojek Emil Schreuer, student z Nymburka a Antonín Novotný, puškař z Kovanic, kteří byli zatčeni předcházejícího dne.*“¹³⁸ Je těžko představitelné, co si tito dva mladí muži museli v milovickém táboře prožít.

¹³⁴ SOkA Nymburk, f. Archiv města Nymburk, Evidence obyvatel, domácí příslušníci, Bohumil Schreuer.

¹³⁵ SOkA Nymburk, f. Archiv města Nymburk, Kronika města Nymburka 1938–1949, s. 158–161.

¹³⁶ *Tamtéž*, s. 161.

¹³⁷ Vladimír RUMIL. *Oběti II. světové války (...)*, s. 41.

¹³⁸ SOkA Nymburk, f. Archiv města Nymburk, Kronika města Nymburka 1938–1949, s. 162.

Pravděpodobně byli podrobováni výslechům, odkud jedou a co ví o situaci vyzbrojení obyvatelstva v okolí. Jejich poprava mohla být pro německé vojáky poslední satisfakcí za viditelně prohranou válku.

Válka v Nymburce skončila až 13. května pohřbem Emila Schreuera: „*Ve 4 hodiny odpoledne se konal z hlavního chrámu slavný pohřeb Emila Schreuera, který byl zastřelen v milovickém táboře jednotkami SS. Pohřbu se – kromě četného občanstva – zúčastnili i zástupci úřadů a spolků.*“¹³⁹ Nad náhrobníkem Emila Schreuera v jihozápadní části nymburského hřbitova je umístěn text, ovšem s chybným datem narození: OBĚŤ V REVOLUČNÍM BOJI ZA OSVOBOZENÍ EMIL SCHREUER 22. 6. 1922–7. 5. 1945.¹⁴⁰

¹³⁹ SOkA Nymburk, fond Archiv města Nymburk, Kronika města Nymburka 1938–1949, s. 163.

¹⁴⁰ Jiří ČERNÝ – Pavel FOJTÍK – Jan ŘEHOUNEK, *Pamětní desky (...)*, s. 20.

9 JOSEF POLLAK

Kromě Wantochových byly v Nymburce pochopitelně další rodiny, které se hlásily k židovskému vyznání víry. Po obchodní stránce ovšem nevyvíjely tak rozsáhlou činnost, a proto o nich nemáme mnoho dokladů. V případě rodiny Josefa Pollaka jsou to spíše informace z židovské náboženské obce, kde se přeci jen rodina angažovala více než ostatní. Židovskou tematikou v Nymburce a okolí se zabývá Mgr. Blanka Rozkošná ve své monografii¹⁴¹. Nutno ovšem podotknout, že práce není doplněna poznámkovým aparátem a není zcela zřejmé, odkud jsou uváděné informace čerpány.

Příjmení Pollak se v Nymburce jistě vyskytuje po roce 1900.¹⁴² Josef Pollak se narodil manželům Filipovi a Marii Pollakovým dne 30. března 1925. Otec pracoval jako obchodník, matka zůstávala v domácnosti, společně bydlela rodina v domě čp. 10 na Riegrově náměstí, dnešním Náměstí Přemyslovců.¹⁴³ Podle dokumentů přiložených k záznamu Josefa Pollaka v databázi obětí holocaustu měl Josef ještě bratra Jiřího, který zřejmě přežil rasovou genocidu.¹⁴⁴ K roku 1930 má ve stejném domě bydlet rodina Josefa Poláka, obchodníka s obilím.¹⁴⁵ Zcela jistě nejde o Josefa narozeného v roce 1925, ale v jakém rodinném vztahu by měl obchodník Josef Pollak být k rodině Josefa Pollaka mladšího, Rozkošná neuvádí. Nabízí se tu možnost, že jde o strýce nebo dědečka Josefa Pollaka mladšího. Přístupné digitalizované matriky pro židovskou náboženskou obec v Nymburce tuto generaci stále ještě nepostihují.

Kromě toho, že Josefův otec Filip byl obchodníkem s obilím, stal se také posledním představeným židovské náboženské obce v Nymburce, a to v roce 1933, svou funkci pak vykonával do roku 1940. Kvůli zastávání takto vysoké funkce představeného v židovské správní organizaci přišel zřejmě Filip Pollák o svůj život příliš brzy, necelé dva roky po vypuknutí války. Protektorátní správa však zasáhla do chodu celé rodiny a nechala transportovat rodinné příslušníky do koncentračních táborů.¹⁴⁶

Protektorátní úřady mladého Josefa zřejmě nenechaly dostudovat, 1. září 1939 nastoupil Josef do učení na elektrikáře. Ve stejný den měl být podle Josefova bratra Jiřího jejich otec zatčen. Josef se vyučil díky ochotě zaměstnavatele pana Udínka. Někdo by mohl

¹⁴¹ Blanka ROZKOŠNÁ, *Židé v Nymburce a okolí*, Praha 2011.

¹⁴² *Tamtéž*, s. 16.

¹⁴³ SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Třídni katalog 1934 – 1935, třída druhá B, č. 14.

¹⁴⁴ *Pollak, Jiří: pracovní výkazy z Terezína*. Holocaust.cz [online]. [cit. 2015-04-10]. Dostupné z:

<http://www.holocaust.cz/databaze-dokumentu/dokument/134594-pollak-jiri-pracovni-vykazy-z-terezina/>.

¹⁴⁵ Blanka ROZKOŠNÁ, *Židé v Nymburce (...)*, s. 17.

¹⁴⁶ *Tamtéž*, s. 23.

ukončení studia na gymnáziu považovat za nešťastné, ale paradoxně vyučení se na elektroinstalátéra na chvíli Josefa a jeho rodinu zachránilo. Do roku 1944 mohl pracovat v Terezíně ve svém oboru, svědčí o tom jeho pracovní výkazy, podle kterých pracoval na instalaci přípojek v terezínském krematoriu. Podle těchto výkazů častokrát pracoval dvanáct hodin denně, několik dní za sebou. Protože takové práce byly potřebné, nebylo žádoucí posílat Josefa transportem na východ. Od listopadu 1944 se však už v Terezíně neobjevuje.¹⁴⁷ Podle Rozkošné umírá Josef Pollak 28. září 1944 v Osvětimi, za mrtvého je tedy považován dnem, kdy vyjížděl transportem Ek z Terezína do Osvětimi, o jeho případném přesunu z Osvětimi nejsou doklady.¹⁴⁸ Pamětní deska uvádí, že Josef Pollak měl zemřít v roce 1945 v Blechhamru, na základě jakých zdrojů je tento záznam vyhotoven, nevíme. Potomky přeživších rodiny Josefa Pollaka se nám bohužel nepodařilo kontaktovat.

¹⁴⁷ *Pollak, Jiří: pracovní výkazy z Terezína*. Holocaust.cz [online]. [cit. 2015-04-10]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-dokumentu/dokument/134594-pollak-jiri-pracovni-vykazy-z-terezina/>.

¹⁴⁸ Blanka ROZKOŠNÁ, *Židé v Nymburce* (...), s. 22.

10 OSUDY DALŠÍCH JMEN Z PAMĚTNÍ DESKY

Tato kapitola je věnována dalším obětem, jejichž jména pamětní deska nese. O těchto lidech se nám bohužel nepodařilo zjistit více informací než těch, které jsou k dispozici na samotné pamětní desce nebo v Rumlově seznamu obětí druhé světové války¹⁴⁹. Patří sem jména pěti mužů: Miloše Kvapila, Josefa Klementa, Adolfa Klicpery, Josefa Šulce a Miroslava Maška. Přesto se v této kapitole pokoušíme uvést doplňující informace ze seznamu absolventů školy a předkládat hypotézy vztahující se k životu těchto osob.

10.1 Ing. Miloš Kvapil

Miloš Kvapil se narodil 6. prosince roku 1899 ve Strakách. Ve svých 18 letech absolvoval nymburské gymnázium složením maturitní zkoušky ve školním roce 1916–1917.¹⁵⁰ Je pravděpodobné, že nastoupil během války jako do armády. Tento předpoklad vychází informace, že během druhé světové války byl zatčen jako náčelník Sokola v Osjeku v Jugoslávii. Mohlo se tedy stát, že poté, co by působil na jugoslávské frontě během první světové války, v Jugoslávii zůstal. Po válce musel ještě vystudovat vysokou školu, aby mohl používat inženýrský titul. Podle Rumla v Jugoslávii pracoval jako úředník cukrovaru. Zahynout měl 12. listopadu 1942.¹⁵¹ Kontaktovali jsme správce webových stránek Databáze českého amatérského divadla, kde se nachází soupis archiválií z Archivu Svazu Čechů v chorvatském Daruvaru.¹⁵² Zde by se měly vyskytovat informace k osobě Miloše Kvapila. Bohužel v době odevzdání práce ještě zpráva od webového správce nepřišla.

10.2 Josef Klement

V seznamu obětí v nymburském okrese figuruje jméno Josefa Klementa pod samotným Nymburkem. Bohužel se ze seznamu více informací nedozvíme, nepřináší ani datum narození, ani datum a způsob úmrtí. Víme pouze to, že absolvoval gymnázium ve školním roce 1926–1927.¹⁵³ Znamená to, že se mohl narodit okolo roku 1919. Na pamětní desce se dočteme, že měl zemřít v roce 1945 v Terezíně. Nemuselo ale nutně jít o oběť holocaustu, člověk toho jména narozený okolo roku 1919 se v databázi obětí holocaustu

¹⁴⁹ Vladimír RUML, *Oběti II. světové války* (...).

¹⁵⁰ *Absolventi 1910 – 1919*, Gymnázium Bohumila Hrabala v Nymburce [online], [cit. 2015-04-10], Dostupné z: <http://www.gym-nymburk.cz/clanky/historie-skoly3/seznam-absolventu2/1910-1919>.

¹⁵¹ Vladimír RUML, *Oběti II. světové války* (...), s. 75.

¹⁵² *Archiv Svazu Čechů v RCH Daruvar*, Databáze českého amatérského divadla, Dostupné také z: <http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=txt&id=6645>.

¹⁵³ *Absolventi 1920 – 1929*, Gymnázium Bohumila Hrabala v Nymburce [online], [cit. 2015-04-10], Dostupné z: <http://www.gym-nymburk.cz/clanky/historie-skoly3/seznam-absolventu2/1920-1929>.

neobjevuje.¹⁵⁴ Zřejmě se tedy Josef Klement provinil proti tehdejšímu státnímu zřízení svým jednáním v době okupace.

10.3 Ing. Adolf Klicpera

Adolf Klicpera spatřil poprvé světlo světa 21. srpna roku 1897 v Sadské nedaleko Nymburka. Na nymburské gymnázium nastoupil ve školním roce 1909–1910. Stal se také absolventem této školy, svou zkoušku z dospělosti z českého jazyka, vlastivědy, matematiky a fyziky úspěšně složil dne 6. července roku 1915.¹⁵⁵ Po maturitě zřejmě nastoupil na vysokou školu, pokud ovšem nezasáhla do jeho studií válka, získal ale jistě titul inženýra. Ruml objasňuje okolnosti jeho smrti v koncentračním táboře v Oranienburku, měl být zatčen za účast na sokolském odboji a umučen 17. března 1941.¹⁵⁶ Stejně datum úmrtí uvádí i pamětní deska.

10.4 Mjr. Josef Šulc

O informace k mjr. Josefu Šulcovi byl požádán VHA, avšak žádané archiválie nedokázal připravit v zákonné lhůtě a nebylo možné zmapovat jeho život a působení před válkou i během ní. Neznáme jeho datum narození, to by se sice daleko odvodit alespoň přibližně z absolventského seznamu, ale osoba toho jména sice na gymnáziu vystudovala, ale až v roce 1945¹⁵⁷, proto se zřejmě o námi sledovaného Josefa Šulce nejedná. Ačkoliv Vladimír Ruml poznamenává, že Josef Šulc gymnázium absolvoval, další osoba se shodným jménem na gymnáziu podle seznamu absolventů nestudovala. Jako plukovník v bývalé československé armádě měl zahynout za svou účast ve vojenském odboji v organizaci Obrana národa.¹⁵⁸ Je velká škoda, že jsme k této osobě nezískali lepší přístup, zajisté šlo o velmi statečného muže, podobně jako v případech jiných příslušníků armády z předchozích kapitol této práce.

10.5 Miroslav Mašek

Miroslav Mašek se narodil Bohumilu a Antonii Maškovým 14. února roku 1922. V záznamu třídního katalogu z roku 1937–1938 je u otce uveden křížek, pravděpodobně tedy zemřel ještě před rokem 1938 a matka se starala o rodinu sama. Maškovi bydleli v Čelákovcích v ulici Boženy Němcové, čp. 809. Antonie Mašková pracovala jako dámská

¹⁵⁴ *Databáze obětí*, Holocaust.cz [online]. [cit. 2015-04-15]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/>.

¹⁵⁵ SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Hlavní protokol maturitní 1914–1915.

¹⁵⁶ Vladimír RUML, *Oběti II. světové války* (...), s. 72.

¹⁵⁷ *Absolventi 1940 – 1949*, Gymnázium Bohumila Hrabala v Nymburce [online], [cit. 2015-04-10], Dostupné z: <http://www.gym-nymburk.cz/clanky/historie-skoly3/seznam-absolventu2/1940-1949>.

¹⁵⁸ Vladimír RUML, *Oběti II. světové války* (...), s. 48.

krejčová, otec byl původním povoláním obchodník. Je otázkou, zda nebyli Miroslavovy rodiče před otcovou smrtí rozvedeni, neboť u otce je uvedena odlišná adresa než ta, která je uvedena u matky. Miroslav Mašek také nebyl klasifikován školou z předmětu náboženství, docházel na soukromé hodiny, protože se hlásil k československé církvi.¹⁵⁹ Od 20. dubna 1938 nebydlí Miroslav v Čelákovících se svou matkou, ale u Antonína Tyslta, zámečníka Československých drah, v Masarykově ulici čp. 479, v Nymburce.¹⁶⁰

Podobně jako u Emila Schreuera jde i v případě Miroslava Maška o oběť samotného konce druhé světové války, proto nemáme žádné informace o jeho životě v dobách okupace. Miroslav Mašek zemřel 5. května roku 1945 v Čelákovících společně se Zdeňkem Austem, místo jeho úmrtí připomíná pomník u železničního mostu v Čelákovících.¹⁶¹ Pravděpodobně byli oba mladí chlapci oběťmi zásahu německých vojsk při boji v národním povstání.

¹⁵⁹ SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Třídní katalog 1937–1938, pátá třída, č. 25.

¹⁶⁰ SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Hlavní katalog 1937 – 1938, pátá třída, č. 25.

¹⁶¹ Srov. příloha H., pomník Miroslava Maška a Zdeňka Austa v Čelákovících

ZÁVĚR

Práce měla za cíl zveřejnit dosud nepublikované informace k jednotlivým osobám, jejichž jméno nese pamětní deska umístěná v prvním patře budovy nymburského gymnázia. V případě, že by nebylo možné informace dohledat, měla být předložena alespoň hypotéza, co mohlo být příčinou úmrtí dané konkrétní osoby. Během psaní práce autorka dohledala řadu dosud nepublikovaných informací napříč českými archivy, ty nejobsáhlejší se týkaly Jindřicha Šilhánka, Bedřicha Krátkorukého a bratranců Wantochových. Naopak nejobtížněji dohledatelnými shledává údaje k osobám uvedeným v poslední kapitole. Přesto se ke každé z osob podařilo získat buď nepublikované informace, nebo alespoň zasadit do nového kontextu dosud známé záznamy, pomocí nichž mohla být vytvořena hypotéza o jejich činnosti během druhé světové války.

Díky těmto skutečnostem hodnotí autorka práci jako využitelnou pro doplnění výuky regionálních dějin města Nymburka a Náchoda, dokonce i obce Hořátve. Nově získané informace budou předány vedení nymburského gymnázia pro doplnění medailonů významných absolventů gymnázia na webových stránkách. Práce bude poskytnuta potomkům MVDr. Václava Zemance a Hanuše Wantocha. Na základě autorčiných zjištění lze opravit některé již zveřejněné informace týkající se především otázky absolvování nebo neabsolvování gymnázia u jednotlivých obětí, kde zejména Vladimír Ruml ve svém jmenném seznamu osob padlých během druhé světové války¹⁶² příliš nerozlišuje mezi bývalým studentem gymnázia a jeho absolventem. Zdeněk Milata, autor článku o Janu Eisnerovi¹⁶³ přislíbil opravení informací ve své stati na webových stránkách OV KSČM o získaném vyznamenání. Dosud se tak ale bohužel nestalo a čtenáři článku jsou tak stále uváděni v omyl, že Jan Eisner obdržel Řád Bílého lva.

Je na místě podotknout, že práce má ještě rezervy, zejména kvůli dokumentům z VHA k osobě Josefa Šulce, které v době odevzdání vlivem vytížení VHA nebyly dostupné ani v zákonné lhůtě 30 dnů pro zpřístupnění archiválií. Stejně důvody zapříčinily i neúplné citování dokumentů z VHA. Práce může být zajisté rozšířena o hlubší analýzu archivních pramenů ze školního prostředí a rodinného prostředí konkrétních obětí, která by se mohla stát odrazovým můstkem pro další bádání. Bohužel taková práce bude vyžadovat prohledávání

¹⁶² Vladimír RUML, *Oběti II. světové války* (...).

¹⁶³ Zdeněk MILATA, *Jan Eisner* (...), [cit. 2015-05-08], Dostupné z:

http://www.ovkscm.estranky.cz/clanky/minulost/ing_-jan-eisner_-nymbursky-komsomolec_-bojovnik-za-lidska-prava.html.

jednotlivých třídních a hlavních katalogů napříč školními roky nebo hledání pamětníků, kteří by o těchto lidech mohli podat další svědectví.

Obsah této bakalářské práce může také znovu přinést v známost jména již zapomenutých hrdinů a inspirovat především město Nymburk k pojmenování nových ulic podle jmen z pamětní desky nebo instalování nových pamětních desek na jejich počest, popřípadě starší pamětní desky a pomníky a památníky obnovit. Ačkoliv je vybrané téma velmi smutnou kapitolou naší historie, bude čtení práce snad pro čtenáře příjemné a místy snad i zábavné, zejména při vzpomínkách na školní léta nejen u sledovaných obětí, ale i jejich potomků a zápisů ve školních kronikách.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny:

- Archiv Kanceláře prezidenta republiky, f. Archiv Kanceláře prezidenta republiky, spis inv. č. 3060/K.
- SOkA Náchod, Sběrka matrik, Druhopis matriky úmrtí roč. 1945, kn. 7138.
- SOkA Náchod, f. Městský národní výbor, Kronika města Náchod 1945–1947, kn 249.
- SOkA Nymburk, f. Archiv města Nymburk, Evidence obyvatel, cizí příslušníci, Jindřich Šilhánek
- SOkA Nymburk, f. Archiv města Nymburk, Evidence obyvatel, domácí příslušníci, Bohumil Schreuer.
- SOkA Nymburk, f. Archiv města Nymburk, Evidence obyvatel, domácí příslušníci, Stanislav Bouška.
- SOkA Nymburk, f. Archiv města Nymburk, Evidence obyvatel, domácí příslušníci, Otto Wantoch.
- SOkA Nymburk, f. Archiv města Nymburk, Kronika města Nymburka 1938–1949.
- SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Hlavní protokol maturitní 1914–1915.
- SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Hlavní protokol maturitní 1915 – 16.
- SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Hlavní protokol maturitní, 1916–1917.
- SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Hlavní protokol maturitní 1935–1936.
- SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Hlavní katalog 1932 – 1933.
- SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Hlavní katalog 1937 – 1938.
- SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Třídní katalog 1912 – 1913.
- SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Třídní katalog 1934 – 1935.
- SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Třídní katalog 1936–1937.
- SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Třídní katalog 1937–1938.
- SOkA Nymburk, f. Gymnázium Nymburk, Třídní katalog 1938–1939.
- VHA Praha, f. Československé letectvo - Západ, kmenový list, Jaroslav Čermák.
- VHA Praha, f. Češi a Slováci v Rusku (1914–1925), Legionářský poslužný spis, Jindřich Šilhánek
- VHA Praha, f. Kvalifikační listiny, č. 1734, Jindřich Šilhánek, neinventarizováno.
- VHA Praha, Lb 24, Dopis otce Bedřicha Krátkorukého majoru Veselému, č. j. 2391/45.
- VHA Praha, Lb 24, Prezentační lístek č. 240, Bedřich Krátkoruký
- VHA Praha, Lb 24, Prozatímní evidenční lístek – Jaroslav Čermák
- VHA Praha, Osobní spis „255“, Jindřich Šilhánek – vložka E k žádosti o vydání osvědčení podle § 8 zákona č. 255/146 Sb., příloha k č. j. 14020/49.
- VHA Praha, Osobní spis „255“, MVDr. Václav Zemanec – žádost o vydání osvědčení podle § 8 zákona č. 255/146 Sb., příloha k č. j. 65815.

Literatura:

- BAŠTECKÁ, Lydia, *Náchod*, Praha 2004.
- FOJTÍK, Pavel, *Historie a současnost podnikání na Nymbursku a Poděbradsku*, Žehušice 2001.
- FOJTÍK, Pavel, *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství (1903–2003)*, Nymburk 2003.

- INDRA, Bořivoj – DURMANOVÁ, Marie, *Středočeské kapitoly z dějin okupace 1939–1942*, 1965.
- PICHLÍK, Karel – KLÍPA, Bohumír – ZABLOUDILOVÁ, Jitka, *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*, Praha 1996.
- PLAVEC, Michal, *Kapitoly z dějin královského města Nymburka*, Cheb 2010.
- PULEC, Vladivoj, *Československá státní vyznamenání, státní čestná uznání a ceny*, Praha 1980.
- RAJLICH, Jiří, *313. československá stíhací peruč*, Plzeň 1996.
- RAJLICH, Jiří, *Esa na obloze. Nejlepší českoslovenští stíhači ve 2. světové válce*. Praha 1995.
- RAJLICH, Jiří, *Na nebi sladké Francie. Válečný deník československých letců ve službách francouzského letectva 1939–1945*, Cheb 2008.
- ROZKOŠNÁ, Blanka, *Židé v Nymburce a okolí*, Praha 2011.
- SÁDLO, Václav, *Aby se nezapomnělo... Příběhy odvahy a statečnosti obětí nacistické perzekuce z Náchodska, Hronovska, Policka a Českoskalicka 1938–1945*, Liberec 2010.
- ŠIMÁNĚ, Jan, *Je tady Gestapo!: záznam některých událostí na Náchodsku za okupace Československa 1938–1945*, Náchod 1946.
- ŠKVORECKÝ, Josef, *Zběbělci, Konec Nylonového věku, Sedmiramenný svícen*, Praha 2010.

Články:

- FORST, František *Kronika ústavu v letech 1939 – 46*. Výroční zpráva státního reálného gymnázia v Nymburce 1946/47, Nymburk 1947.
- KOLÁŘ, Petr, *MUDr. František Neumann: Zapomenutý lékař z Vinohrad*, Memo: časopis pro orální historii, 2011, roč. 1, č. 2, s. 57–97.
- PÍŠA, Rudolf, *Legenda o Vantochovi*, Věstník Muzea cenných papírů, 2013, roč. VI, č. 7, s. 2–25.
- PLAVEC, Michal, *Bedřich Krátkoruký (1913–1943). Sto let od narození československého stíhače*, nepublikováno.
- ZEMANEC, Václav, *Hospodářské zvířectvo a chovné poměry*, Politický okres poděbradský ve dvacátém roce československé samostatnosti, Poděbrady 1938, s. 191–194.
- ZIMMLER, Emil, *Konec naší reálky*, Občanské listy, roč. 49, 1935, č. 27.

Internetové zdroje:

- *Absolventi 1910 – 1919*, Gymnázium Bohumila Hrabala v Nymburce [online], [cit. 2015-04-10], Dostupné z: <http://www.gym-nymburk.cz/clanky/historie-skoly3/seznam-absolventu2/1910-1919>.
- *Absolventi 1920 – 1929*, Gymnázium Bohumila Hrabala v Nymburce [online], [cit. 2015-04-10], Dostupné z: <http://www.gym-nymburk.cz/clanky/historie-skoly3/seznam-absolventu2/1920-1929>.
- *Absolventi 1940 – 1949*, Gymnázium Bohumila Hrabala v Nymburce [online], [cit. 2015-04-10], Dostupné z: <http://www.gym-nymburk.cz/clanky/historie-skoly3/seznam-absolventu2/1940-1949>.

- *Archiv Svazu Čechů v RCH Daruvar*, Databáze českého amatérského divadla, Dostupné také z: <http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=txt&id=6645>.
- *Databáze obětí*, Holocaust.cz [online]. [cit. 2015-04-15]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/>.
- *Hanus Van TOCH (John) Obituary*, 31. 12. 2011, The Montreal Gazette, [online], [cit. 2014-12-07], Dostupné z: <http://www.legacy.com/obituaries/montrealgazette/obituary.aspx?n=hanus-van-toch&pid=155261744>.
- *Max Wantoch*, Holocaust.cz, [online], [cit. 2015-04-10], Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obet/131765-max-wantoch/>.
- *Pollak, Jiří: pracovní výkazy z Terezína*. Holocaust.cz [online]. [cit. 2015-04-10]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-dokumentu/dokument/134594-pollak-jiri-pracovni-vykazy-z-terezina/>.
- *Zdeněk Wantoch*, Holocaust.cz, [online], [cit. 2015-04-10], Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obet/131776-zdenek-wantoch/>
- *Zemřel P. Václav Zemanec*, Královéhradecká diecéze. Oficiální stránky královéhradecké diecéze, [online], 13. 3. 2013 [cit. 2015-03-10], Dostupné z: <http://www.bihk.cz/aktuality/zpravy/2370-zemrel-p.-vaclav-zemanec.html>.
- MILATA, Zdeněk. *Jan Eisner, nymburský komsomolec a bojovník za lidská práva*, OV KSČM Nymburk, [online]. 2009 [cit. 2015-04-12]. Dostupné z: http://www.ovkscm.estranky.cz/clanky/minulost/ing_-jan-eisner_-nymbursky-komsomolec_-bojovnik-za-lidska-prava.html.
- TREJBAL, Lukáš, *Ani sto let od narození letce se na hrdiny nezapomíná*, Nymburský deník [online]. 9. 10. 2013 [cit. 2015-03-20]. Dostupné z: http://nymbursky.denik.cz/zpravy_region/ani-sto-let-od-narozeni-letce-se-na-hrdiny-nezapomina-20131009.html
- ZERZÁNOVÁ, Eva, *Vladimír Šilhánek vzpomíná na svého spolužáka Jiřího Šlitra.*, Rychnovský deník [online]. 7.4.2008 [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: http://rychnovsky.denik.cz/galerie/slitr_spoluzaci_vzpominky.html?mm=357898

SEZNAM PŘÍLOH

- A. Tabulka: Přesuny Jindřicha Šilhánka¹⁶⁴
- B. Zápis v třídní kronice „Sebranka“ o odchodu Vladimíra Šilhánka z prosince 1939, text Josef Telecký, ilustrace Jiří Šlitr¹⁶⁵
- C. Článek Michala Plavce „*Bedřich Krátkoruký (1913–1943). Sto let od narození československého stíhače*“¹⁶⁶
- D. Fotografie Jaroslava Čermáka¹⁶⁷
- E. Fotografie Bedřicha Krátkorukého¹⁶⁸
- F. Rodokmen rodiny Wantochových¹⁶⁹
- G. Rozhovor s paní Hanou Paulů z 9. září 2011
- H. Pomník Miroslava Maška a Zdeňka Austa¹⁷⁰
- I. Hrob Emila Schreuera¹⁷¹
- J. Pamětní deska v budově gymnázia¹⁷²
- K. Pamětní deska Bedřicha Krátkorukého v Hořátvi¹⁷³

¹⁶⁴ VHA Praha, f. Kvalifikační listiny, č. 1734, Jindřich Šilhánek, neinventarizováno.

¹⁶⁵ Osobní archiv Josefa Teleckého.

¹⁶⁶ Článek byl zaslán Michalem Plavcem e-mailem.

¹⁶⁷ Osobní archiv PhDr. Jiřího Rajlichy.

¹⁶⁸ Fotografie z Národního technického muzea.

¹⁶⁹ Rodokmen je sestaven na základě informací z pramenů uvedených v závěrečném seznamu, zpracován byl v programu MyHeritage Family Tree Builder.

¹⁷⁰ Osobní archiv Mgr. Zdeňka Daška.

¹⁷¹ Osobní archiv Gabriely Horynové.

¹⁷² *Tamtéž*.

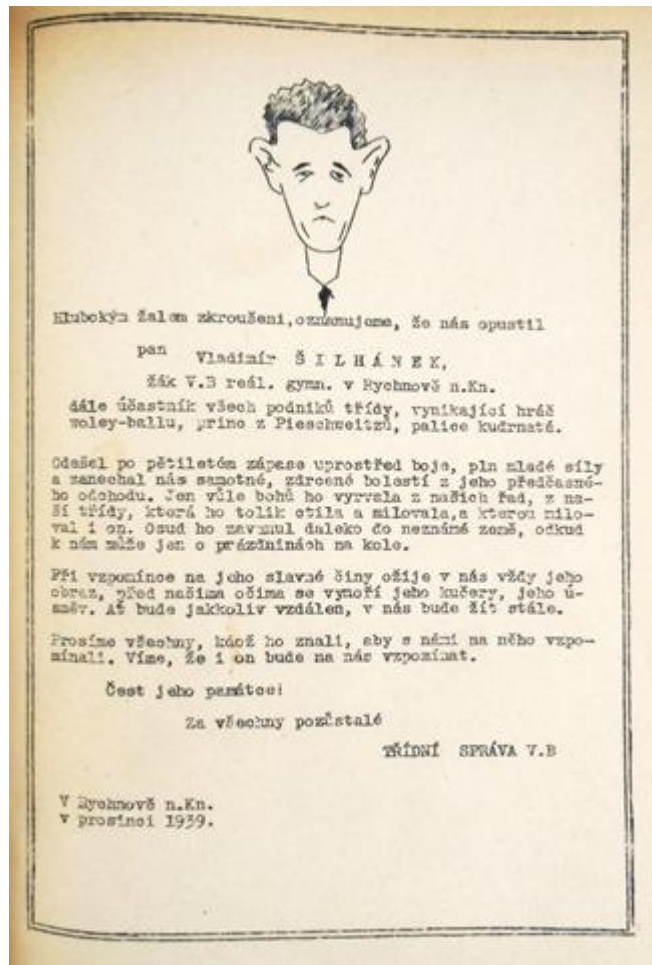
¹⁷³ Osobní archiv Lud'ka Šlosara.

PŘÍLOHY

A. Tabulka: Přesuny Jindřicha Šilhánka

Místo	Od - do	Popis služební činnosti
Most	5. 8. 1920 - 31. 12. 1920	plukovní kancelář pěšího pluku 9
Fryštát	4. 1. 1921 - 2. 10. 1922	velitel čety u hraničářského praporu č. 3 od 24. 2. 1921 zástupce velitele roty
Opava	4. 10. 1922 - 30. 6. 1923	instruktor 8. pěší divize ve škole pro výchovu záložních důstojníků
Opava	1. 7. 1923 - 28. 8. 1923	instruktor pro výchovu poddůstojníků z povolání
Fryštát	21. 5. 1924 - 30. 11. 1931	velitel technické roty hraničářského praporu č. 3
Žamberk	1. 12. 1931 - 18. 6. 1933	velitel technické roty hraničářského praporu č. 3
Terezín	19. 6. 1933 - 5. 8. 1933	na zkušenou k ženijnímu pluku 1
Žamberk	6. 8. 1933 - 1. 6. 1936	velitel technické roty hraničářského praporu č. 3
Bartošovice v Orlických horách	2. 6. 1936 - 13. 12. 1937	vojenský stavební dozor I při opevňovacích pracích v pohraničí
Žamberk	14. 12. 1936 - 29. 8. 1937	velitel technické roty hraničářského praporu č. 3
Mladkov	30. 8. 1937 - 9. 1. 1938	velitel vojenského stavebního dozoru A
Žamberk	10. 1. 1938 - 21. 3. 1938	velitel technické roty hraničářského praporu č. 3
Mladkov	22. 3. 1938 - 31. 1. 1939	velitel vojenského stavebního dozoru A

B. Zápis v třídní kronice „Sebranka“ o odchodu Vladimíra Šilhánka z prosince 1939, text
Josef Telecký, ilustrace Jiří Šlitř

C. Článek Michala Plavce „*Bedřich Krátkoruký (1913–1943). Sto let od narození československého stíhače*“

Bedřich Krátkoruký (1913-1943). Sto let od narození československého stíhače

Přestože patří Bedřich Krátkoruký k nejúspěšnějším československým stíhačům 2. světové války a počítá se mezi letecká esa, jeho osud zastihují známější piloti. Dilem to může být spojeno s tím, že během války zahynul ve věku nedožitých třiceti let a nezůstala po něm nějaká rozsáhlá pozůstalost. U příležitosti sta let od jeho narození určitě stojí za to si znovu připomenout jeho jméno a ve stručnosti nastínit, čím vším na své pouti životem prošel.

Narodil s Hořátvi, malé zemědělské obci v úrodném Polabí. Rodina Krátkorukých zde žila již na počátku 19. století. Živila se, stejně jako většina usedlíků ve vesnici, zemědělstvím. Také Bedřich Krátkoruký, otec Bedřicha Krátkorukého, uváděl, že je rolníkem. Zároveň byl ale také činný ve společenském životě obce a krátkou dobu po vzniku Československa zastával funkci starosty obce. Maminka Marie se starala o domácnost.

Mladý Bedřich, který se narodil 8. října 1913 jako prvorozený a jediný syn, měl pouze jediného sourozence, sestru Slavěna, jež se narodila v roce 1922. Studoval na reálném gymnáziu v Nymburce, ale neodmaturoval na něm, neboť ze školy odešel již po čtyřech ročnících. Rodiče se mezitím v roce 1929 odstěhovali do Byšiček u Lysé nad Labem, ale prarodiče zůstali jako výměnkáři v Hořátvi a Bedřich u nich bydlel. Pracoval jako pojišťovací agent, zřejmě u nymburské pobočky pojišťovny Slavia. Krátce po tom, co se rodiče se sestrou odstěhovali do Byšiček, zemřela jeho maminka. Otec Bedřich se v roce 1931 znovu oženil s Annou Markovou. Oba získali spolu s dcerou z prvního manželství Slavěnou domovské právo v obci Lysá nad Labem, pod kterou Byšičky spadají, v roce 1942. V dokumentu úředník poznamenal, že v obci Byšičky žije Bedřich Krátkoruký starší od ledna 1930.

V říjnu 1935 narukoval Bedřich Krátkoruký v rámci prezenční vojenské služby k Leteckému pluku 1 na kbelském letišti. V červenci 1936 byl vybrán k pilotnímu výcviku. Základy získal u cvičné letky Leteckého pluku 3 v Piešťanech. Ukončil ho v lednu 1937 a okamžitě byl převelen k cvičné letce Leteckého pluku 4 na letišti v Hradci Králové, kde prošel stíhacím výcvikem. Zde v dubnu 1937 těžce havaroval při přistání s Avii BH.21. Vyvázl nezraněn, ale letadlo muselo být odepsáno. Všechny zkoušky úspěšně složil v červnu 1937. Když mu skončila prezenční služba, rozhodl se u letectva setrvat jako déleslužící poddůstojník. U stíhacích letek Leteckého pluku 4 sloužil až do okupace republiky, byl nasazen během

květnové i zářijové mobilizace v roce 1938. Polním pilotem letcem se stal až týden po okupaci republiky Německem, 21. března 1939. Měl tehdy hodnost četaře a nalétal 340 hodin.

Bedřich Krátkoruký se rozhodl odejít bojovat za svobodu Československa již v červnu 1939. Zajímavé je, že mu 26. června 1939 vystavili v Hořátvi osvědčení o zachoalosti. Zřejmě se jednalo o pokus odlákat pozornost nacistických orgánů od jeho emigrace. Můžeme také předeslat, že ani jeho tatínek, ani sestra, či nevlastní matka nebyli uvězněni ve svatobořickém táboře v rámci akce E. Utekl přes Polsko a již 1. srpna 1939 se prezentoval u československé mise ve Francii. Podepsal sice jako mnozí další letci závazek do Cizinecké legie, ale jakmile vypukla válka, podmínky se změnily. Byl jedním z prvním Čechoslováků, kteří se v Charters přeškolovali na francouzská letadla již od září 1939. Na frontu se dostal až 17. května 1940, kdy byla německá ofenzíva v plném proudu. Stal se příslušníkem francouzské stíhací Groupe de Chasse III/3. Setkal se zde s dalšími osmi Čechy. Jedním z nich byl pozdější úspěšný stíhač Karel Kuttelwascher, který se stal jeho blízkým přítelem.

Na prvním sestřelu se podílel již dva po příchodu na frontu, 19. května 1940. Kolem půl sedmé večer sestřelil ve spolupráci s dvěma francouzskými piloty Messerschmitt Bf 109 a další letoun stejného typu pravděpodobně sestřelil sám. Hned následujícího dne se podílel na sestřelu německého bombardéru Heinkel He 111. Sám musel pro poškození způsobené palbou palubní střelců nouzově přistát. Vyvázl bez zranění. Na obou vzdušných vítězstvích ve spolupráci se podílel francouzský pilot Sgt. Édouard Le Nigen, stíhací eso se čtyřmi sestřely samostatně a osmi ve spolupráci. Le Nigen zemřel v červenci 1940 v Africe na komplikace spojené s banálním zánětem slepého střeva. Zatímco všechna tato vzdušná vítězství dosáhl Bedřich Krátkoruký na stíhacím letounu Morane-Saulnier MS-406, při posledním sestřelu v bitvě o Francii pilotoval stíhačku Dewoitine D-520. Spolu s npor. Janem Čermákem se jim podařilo 13. června 1940 sestřelit průzkumný Heinkel He 111. Po kapitulaci Francie v červnu 1940 přelétl s jednotkou do Alžíru. Byl demobilizován a podařilo se mu dostat do marocké Casablanky, kde nastoupil na loď do Gibraltaru a odtud odplul do Velké Británie. V britském Cardiffu se vylodil 5. srpna 1940.

V Británii prodělal rychlé přeškolení na pilotování britských stíhaček a 5. října 1940 nastoupil jako stíhač u 1. perutě britského královského letectva. Zde sloužila řada Čechů, z většinou z nich se znal již z působení u Groupe de Chasse III/3. Nemohl mezi nimi chybět ani Karel Kuttelwascher, jenž právě u této jednotky dosáhl svého věhlasu. Bedřich Krátkoruký ale bojově do bitvy o Británii již nezasáhl.

Sloužil u této jednotky, které byla vyzbrojena stíhacími letouny typu Hurricane, do ledna 1942 a dosáhl zde v květnu 1941 svých posledních dvou sestřelů německých letadel. V noci z 10. na 11. května 1944 sestřelil nad ostrovem Canvey v ústí řeky Temže bombardér Heinkel He 111 a 21. května 1941 při operaci nad Francií hlásil vzdušné vítězství nad stíhacím letounem Messerschmitt Bf 109 v prostoru Béthune. Němečtí stíhači ale údajně v tomto souboji neztratili ani jedno letadlo, což na toto vzdušné vítězství vrhá stín pochyb. To nic ale nemění na jeho kvalitách stíhacího pilota.

Až do srpna 1942 působil jako instruktor u operačně cvičné jednotky 61. OTU. K bojové činnosti se vrátil jako stíhač československé 313. stíhací perutě ve Velké Británii. Tragickým se mu stal doprovod bombardérů nad Francií 15. ledna 1943. Při letu zpět se nad mořem srazily dva stíhací letouny typu Spitfire Bedřicha Krátkorukého a Jana Bláhy. Bláha zahynul okamžitě, Krátkoruký se snažil s poškozeným letadlem doletět do Anglie. Nepodařilo se mu to, zřítíl se do moře jižně od přístavu Portland. Piloti letounů typu Whirlwind z 263. perutě i pilot letadla Defiant ze záchranné 276. perutě hlásili, že v moři jižně od přístavu Portland zahlédli záchranný člun dinghy s pilotem, ale při pozdějších letech, které absolvovali jak stíhači z 313., tak záchranáři s letouny typu Walrus z 276. perutě, se letce již nepodařilo najít. Moře nikdy jeho tělo nevydalo. V době smrti měl britskou hodnost Flying Officer a československou hodnost podporučík letectva v záloze.

Bedřich Krátkoruký byl po válce v roce 1947 posmrtně povýšen do hodnosti nadporučík a po společenských změnách v červnu 1991 do hodnosti plukovník. Obec Hořátev se zasadila v roce 2007, aby byly jeho osudy připomenuty na rodném domě. Jeho jméno nechybí ani na pamětní desce v budově nymburského gymnázia.

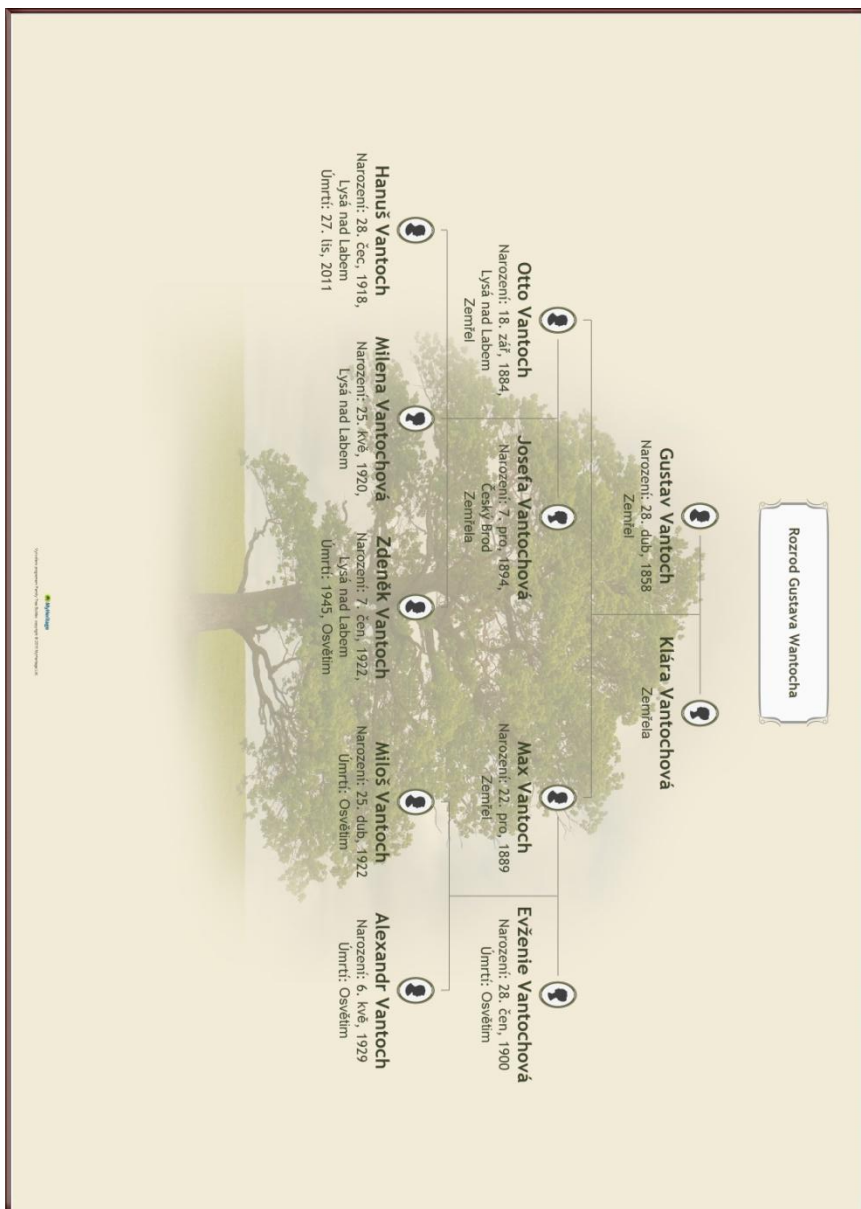
D. Fotografie Jaroslava Čermáka

E. Fotografie Bedřicha Krátkorukého

F. Rodokmen rodiny Wantochových

1. Byla jste spolužačkou Zdeňka Wantocha, Váš manžel se znal s jeho bratrancem Milošem, vzpomínáte si, jací byli?

Zdeněk měl černé vlasy, moc dobře se učil. Pamatuji si, že jednou při hodině, když tématem byly Rukopisy, vstal a řekl, že si myslí, že Rukopisy jsou skutečně pravé. To je jedna ze vzpomínek, která mi utkvěla v paměti. Miloš měl spíše zrzavé vlasy, byl více sportovní typ, známky ve škole neměl tak dobré, proto také v kvintě už nenastoupil a odešel na jinou školu. Ale Wantochova griotka byla známá, slyšela jsem, že paní Wantochová vždy poslala zaměstnance pryč a v ruce měla pytlíček s kořením, které do griotky přidávala, teprve potom byla hotová. Možná to pravda je, možná není, to už se dnes nikdo nedozví. Griotka ale nebyla jediný výrobek, můj manžel mi vyprávěl, že ho Miloš brával do továrny a ochutnávali spolu hořčici.

2. Věděla jste, co se s oběma děje během druhé světové války?

Vůbec ne. Měla jsem hodně sourozenců a maminka zemřela brzy, takže jsem se musela starat o své sourozence já. V Nymburce bylo hodně židovských rodin, ale všechny ty události jsem pořádně vnímala až po válce. Kdy a jak zemřel Miloš se Zdeňkem přesně nevím, vím jen, že Zdeňkova sestra Milena žila během války v Londýně, pracovala na úřadě a během vln emigrace se s ní setkala jedna má známá a Milena jí velmi pomohla, podařilo se jí sehnat pro ni místo. Po válce se vrátila zpět se svým bratrem Hanušem, aby převzali továrnu. Potom ale znovu odjeli, Hanuš možná ještě žije, měl by bydlet v Kanadě, Milena na Floridě. Ani tak ale Milena zřejmě neprožívá šťastný život, její dcera brzy zemřela na rakovinu.

3. Pamatujete si, jaká byla atmosféra v Nymburce před válkou? Měl tady někdo vyhraněné názory na židovské občany?

Tady vůbec nic takového před válkou neexistovalo, to sem přinesl až Hitler. Během války měli lidé strach z německých důstojníků. Ale přesto se například Emila Picka podařilo uschovat na půdě v truhlárně u Bendlů, když uprchl z pochodu smrti. Bylo to velmi riskantní, ale díky tomu mu zachránili život a on pak dostal povolení vycestovat do Izraele, ačkoliv svou cestu plánoval jinak, otevřel si textilní továrnu v Argentině.

4. Během druhé světové války zahynuli i další studenti z nymburského gymnázia, znala jste některé?

Znala jsem Zdenu Bouškovou, ta půjčila svůj pas Židovce, aby jí pomohla vycestovat, ale přišlo se na to a Zdena neminul trest. Do třídy semnou také chodil Miroslav Mašek, o něm jsem jen slyšela, že byl zastřelen v Čelákovících, byla bych ráda, kdybych se o něm dozvěděla víc. Jaroslav Čermák byl v Anglii jako letec, jeho otec byl v Nymburce chvíli starostou. Velitelem jeho peruti v Anglii byl Josef Jaške, také studoval na gymnáziu, s tím jsem se ještě stačila setkat, než zemřel. Jaroslav Čermák spolu s Bohumilem Hrabalem a synem jedné z lékárnických rodin byli nejžádanějšími chlapci v Nymburce.

H. Pomník Miroslava Maška a Zdeňka Austa

I. Hrob Emila Schreuera

J. Pamětní deska v budově gymnázia

K. Pamětní deska Bedřicha Krátkorukého v Hořátvi

